

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATJA MOHORIČ BONČA

**MUZEJSKA DRUŠTVA V TRIDESETIH
LETIH 20. STOLETJA**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATJA MOHORIČ BONČA

MENTOR: DOC. DR. ALEŠ GABRIČ

**MUZEJSKA DRUŠTVA V TRIDESETIH
LETIH 20. STOLETJA**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

Kazalo:

1. UVOD	4
2. DRUŠTVENA ZAKONODAJA V PRVI JUGOSLAVIJI	6
3. SLOVENSKI KULTURNI RAZVOJ V ČASU MED SVETOVNIMA VOJNAMA IN USTANAVLJANJE RAZLIČNIH KULTURNIH USTANOV	8
3.1. Univerza in znanost.....	8
3.2. Gledališče	10
3.3. Radio Ljubljana.....	11
4. RAZVOJ MUZEJSTVA NA SLOVENSKEM	13
4.1. Neinstitucionalizirano zbiranje.....	13
4.2. Muzejska dejavnost v času avstro-ogrske monarhije	14
4.3. Obdobje med svetovnima vojnama	14
5. NOVA MUZEJSKA DRUŠTVA IN KRAJEVNI MUZEJI	17
5.1. Škofja Loka	19
5.1.1 Industrijsko obrtniška razstava	19
5.1.2 Profesorski ceh	20
5.1.3 Ustanovitev muzejskega društva	21
5.1.4 Delovanje društva	24
5.1.4.1 Iskanje primerne prostora za muzejsko zbirko in odprtje muzeja	24
5.1.4.2 Prvi muzejski eksponati	24
5.1.4.3 Arhiv in knjižnica	25
5.1.4.4 Predavanja, ekskurzije, publikacije	26
5.1.5 Podpora in financiranje	28
5.1.6 Sklepne misli	29
5.2. Novo mesto	30
5.2.1 Zamisli o pomenu muzeja v Novem mestu	30
5.2.2 Ustanavljanje muzejskega društva v Novem mestu leta 1941	31
5.2.2.1 Zbiranje gradiva	31
5.2.2.2 Obrtnogospodarska razstava	32
5.2.2.3 Ustanovitev muzejskega društva v Novem mestu.....	34
5.2.2.4 Podpora, financiranje	36
5.2.3 Delovanje društva	36
5.2.4 Ponovna oživitev muzejske dejavnosti po drugi svetovni vojni	37
5.2.5 Knjižnica, arhiv	38
5.2.6 Sklepne misli	39

5.3. Krško	40
5.3.1 Prva privatna zbirka v Krškem, odprta za javnost	40
5.3.2 Ustanovitev muzejskega društva v Krškem	40
5.3.3 Delovanje društva.....	41
5.4. Prekmursko muzejsko društvo	43
5.4.1 Nujnost organiziranega zbiranja gradiva o Prekmurju.....	43
5.4.2 Razstava prekmurskega tiska	43
5.4.3 Ustanovitev društva.....	43
5.4.4 Delovanje društva.....	44
5.4.5 Prostorska stiska.....	46
5.4.6 Sklepne misli	46
5.5. Druge muzejske zbirke, ustanovljene v tridesetih letih 20. stoletja.....	47
5.5.1 Mestni muzej Ljubljana.....	47
5.5.2 Sokličev muzej	48
6. ZAKLJUČEK.....	49
7. VIRI IN LITERATURA.....	54
8. PRILOGE	58

1. Uvod

Muzam posvečenih prostorov je na Slovenskem zelo veliko. Muzeji dajejo vtis, kot da so tu že stoletja in da že stoletja skrbijo za kulturno dediščino, a malo muzejev na Slovenskem je starejših od šestdeset let. Muzejska dejavnost je bila sprva rezervirana za večja mesta, a navdušenje za muzejstvo je kmalu zajelo širše območje Slovenije.

V diplomskem delu želim prikazati delovanje muzejskih društev in društvenih muzejev, ki so se oblikovali v času med svetovnima vojnoma. Zanima me kulturno okolje in ustanavljanje drugih kulturnih ustanov v tem času, v katerem je, med drugim, prišlo tudi do ideje o oblikovanju društvenih muzejev.

V začetku diplomskega dela je predstavljena društvena zakonodaja, ki je bila v veljavi v prvi Jugoslaviji in je določala oblikovanje društev v času med vojnoma. V nadaljevanju diplomskega dela želim orisati slovenski kulturni razvoj v času med svetovnima vojnoma. Sem sodi ustanavljanje različnih kulturnih ustanov (univerza, akademija znanosti in umetnosti in radio) ali preoblikovanje že obstoječih (gledališča in muzeji).

V diplomskem delu dajem poudarek muzejski dejavnosti kot pomembnemu elementu pri oblikovanju slovenske narodne zavesti in to je tudi glavna ideja tega dela. Naslednje poglavje tako vključuje zgodovinski pregled ukvarjanja z muzejstvom na Slovenskem, začevši z neinstitucionaliziranim zbiranjem, nadalje je opisan pregled muzejske dejavnosti v času avstro-ogrske monarhije, pregled pa se zaključi z muzeji, ki so bili ustanovljeni v času med svetovnima vojnoma.

Osrednji del naloge predstavljajo muzejska društva, ki so nastala v prvi Jugoslaviji in ki so oblikovala društvene muzeje. Primerjalna analiza vključuje muzejska društva v Škofji Loki, Novem mestu, Murski Soboti in Krškem. Primerjave obsegajo področje ustanavljanja muzejskega društva, področje delovanja društva, kot je določeno v pravilih muzejskih društev in ki vključuje ustanovitev muzeja, knjižničarsko, arhivsko in publicistično dejavnost ter organizacijo predavanj in ekskurzij. V primerjavo je zajeto tudi komercialno področje, želela pa sem preveriti tudi, koliko podpore s strani lokalne in državne oblasti je društvo uživalo.

Pri delu sem uporabljala knjižno gradivo, članke v raznih publikacijah, intervjuja, glavni vir mojega dela pa je predstavljalo arhivsko gradivo. Dejstvo je, da je o nekaterih muzejskih društvih ohranjenega več gradiva kot o drugih. To se odraža tudi v mojem diplomskem delu,

kajti društva v Škofji Loki, Novem mestu in Murski Soboti so vestno popisana in iz obilice gradiva si je lažje ustvariti neko predstavo o društvu in priti do relevantnih zaključkov. Zaradi pomanjkanja gradiva sem se s težavami soočila pri muzejskem društvu v Krškem. Poglavje o tamkajšnjem muzejskem društvu je zato manj obsežno in vsebuje zaključke, kot jih je bilo iz skopega gradiva mogoče izpeljati.

2. Društvena zakonodaja v prvi Jugoslaviji

Društva so bila za časa Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev najpomembnejši formalno organizirani nosilci večine kulturnih dejavnosti. V tem času je bila zakonska ureditev kulturnih dejavnosti neenotna in nedorečena. V Sloveniji so na področju kulturnega delovanja večinoma veljali staroavstrijski zakoni, ki so se mešali z centralizirajočim urejanjem v Beogradu.

V Sloveniji so bili v dvajsetih letih v uporabi določbe društvenega in shodnega zakona iz leta 1867. Društvo je pravno začelo obstajati z ustanovnim občnim zborom, kjer so sprejeli pravila in izvolili izvršni odbor. Ustanovitev društva in seznam članov društva je bilo potrebno prijaviti državi, ki se je seznanila s pravili društva, dovoljenje države za ustanovitev pa ni bilo potrebno. Ustanovitev društva je bilo treba prijaviti prvostopenjski upravni oblasti (okrajnemu glavarstvu ali magistratu mesta z lastnim statutom), ki pa je lahko prepovedalo delovanje društva, če je v pravilih društva zasledilo kaj protizakonitega (Dolenc, 1992: 35-45).

Kmalu po prevratu, 9. novembra 1918 je policijsko ravnateljstvo v Ljubljani posebej opozorilo, da je potrebno vsak shod, obhod ali društveno zborovanje prijaviti policijskemu ravnateljstvu. 25. novembra 1918 so bile sprejete nove naredbe poverjenišva za notranje zadeve, ki so določale prosto ustanavljanje društev, ki pa so bile aprila 1919 začasno razveljavljene (Dolenc, 1992: 35-45).

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, sprejet 2. avgusta 1921, je prepovedoval društva, ki imajo namen propagirati komunizem, anarhizem, teroristična dejanja, nelegalno prilaščanje oblasti, nasilje proti državnim oblastem, splošno ogrožanje javnega reda in miru, nasilno spremembo političnega ali ekonomskega reda v državi in protimilitaristično propagando (Dolenc, 1992: 35-45).

Z uvedbo diktature 6. januarja 1929 je bil sprejet Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, ki je ponovil prepovedi zakona iz leta 1921, poleg tega pa je posplošil prepoved na vsa društva in politične stranke, ki so propagirale k spremembi obstoječega reda v državi. Prepovedane so bile politične stranke verskega ali plemenskega značaja, politična društva pa so morala spremeniti sporne člene pravil, v nasprotnem primeru so društva formalno prenehala obstajati (Dolenc, 1992: 35-45).

18. septembra 1931 je bil sprejet nov zakon o društvih, shodih in posvetih.¹ Ustanovitelji društva morajo okrajnemu načelstvu oz. policijski upravi predložiti prijavo in pravila društva. Pravila morajo obsegati ime, sedež in področje društva, naloge društva, ustroj uprave, odredbe o vstopu in izstopu iz društva, pravice in dolžnosti članov, zastopanje društva, društveni znak ter namembnost društvene imovine v primeru prenehanja obstoja društva. Ime društva mora biti v skladu z nalogami društva. Če jih okrajno načelstvo v šestih tednih ne zavrne, stopi društvo v veljavo. Prepovedana so društva, ki nasprotujejo državnemu redu ali javni morali ali če je ustanovljeno na verski, plemenski ali pokrajinski osnovi. Tudi nepolitično društvo je moralo voditi spisek članov, ki je moral biti dostopen oblasti.

Državljeni so imeli z zakonom določeno pravico do združevanja, če so se gibal v mejah tega zakona.

---

¹ Zakon o društvih, shodih in posvetih. Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine, II, 3. 10. 1931, str. 1205-1208.

3. Slovenski kulturni razvoj v času med svetovnima vojnama in ustanavljanje različnih kulturnih ustanov

Že v avstro-ogrski monarhiji so imeli Slovenci izoblikovano nacionalno zavest, s kulturo in umetnostjo pa so sledili evropskim tokovom. Na slovenskem ozemlju so delovala številna znanstvena, strokovna in umetniška društva: Slovenska matica, Družba sv. Mohorja, Dramatično društvo, Glasbena matica, Društvo slovenskih pisateljev, društvo Pravniki, Zveza slovenskih pevskih društev, Društvo za krščansko umetnost, Slovensko umetniško društvo, Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzejsko društvo za Kranjsko (Dolenc, 1996: 11). Delovanje teh društev je veliko pripomoglo k rasti in razvoju slovenske kulture, čeprav sta šele propad avstro-ogrske monarhije leta 1918 in prehod v novo nacionalno državo Slovincem odprla neomejene možnosti kulturnega udejstvovanja. Predpogoj za samostojen kulturni razvoj je bila slovenizacija šolstva in ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani. To je bila, marksistično rečeno, baza, na kateri je slonel nadaljnji slovenski kulturni razvoj: AZU, gledališče, radio in muzejska dejavnost.

3.1. Univerza in znanost

Več desetletij stara zamisel o slovenski univerzi je v novi narodni državi le dobila epilog. A vse le ni potekalo tako samoumevno, kajti ustanavljanje univerze je bilo bolj politični kot strokovni problem (Dolenc, 1994: 9). Posebej zaslužni za ustanovitev univerze so bili takratni poverjenik za uk in bogočastje dr. Karel Verstovšek, predsednik vseučiliške komisije dr. Danilo Majaron in docent na praški univerzi dr. Mihajlo Rostohar.

Dr. Karel Verstovšek je s svojo odločenostjo o ustanovitvi univerze in z redkimi, a enako mislečimi kolegi oral ledino na slovenskem političnem področju. Tako je dr. Mihajlo Rostohar skupaj z županom Ivanom Tavčarjem 23. novembra 1919 sklical sestanek predstavnikov strokovnih društev slovenskih profesorjev, pravnikov, zdravnikov, tehnikov, Slovenske matice in kulturnega odseka Narodnega sveta ter slovenskih univerzitetnih profesorjev, ki se je končal s sklepom o ustanovitvi vseučiliške komisije, ki naj bi pripravila vse potrebno za ustanovitev univerze. Predsednik vseučiliške komisije je postal dr. Danilo Majaron. Če je bilo mnenje stroke o pomenu slovenske univerze v Ljubljani enotno in nedvoumno, pa še vedno ni bilo jasno, za kaj se zavzemajo slovenski politiki: za slovensko

univerzo v Ljubljani, za slovensko univerzo v Trstu in za tehniško šolo v Ljubljani ali za jugoslovansko univerzo (Dolenc, 1996: 37). To neodločenost je mogoče razumeti v okviru političnega duha časa, ki je zagovarjal centralizem novo nastale države, ki s slovensko univerzo ne bi bil tako temeljit. Prva konkretna pobuda je prišla iz vrst ljubljanskih bogoslovnih profesorjev, ki so predlagali ustanovitev teološke fakultete v Ljubljani. Po nekaj časopisnih razpravah za univerzo v Ljubljani in proti njej pa so tudi politiki vseh treh političnih strank, SLS, JDS in JSDS, 26. aprila 1919 obljubili pomoč pri ustanavljanju univerze. Poleti, 30. junija 1919, je vlada v Beogradu sprejela zakonski predlog o ljubljanski univerzi, predlog pa je bil soglasno sprejet v Začasnem narodnem predstavništvu 16. julija 1919 (Dolenc, 1996: 37–38). Univerza v Ljubljani se je imenovala Univerza kraljestva SHS v Ljubljani, predavanja pa so stekla pozimi 1919.

Kljub formalni ustanovitvi pa težav ljubljanske univerze še ni bilo konec. Že od ustanovitve dalje so se soočali z denarnimi, prostorskimi in kadrovskimi problemi, na kar je že v nastopnem govoru po izvolitvi za prvega rektorja ljubljanske univerze opozoril dr. Josip Plemelj, ves čas pa so se spogledovali z grožnjami z ukinitvijo posameznih fakultet. Odgovor študentov na odnos države do študentov in univerze je bilo vseslovensko študentsko demonstrativno gibanje, ki je bilo s strani države relativno hitro tudi zadušeno. Ideja o potrebnih združitvi ljubljanske, zagrebške in beograjske univerze pa je združila tudi slovenske politike, ki so se postavili v bran ljubljanske univerze. Vse nadaljnje spletke proti ljubljanski univerzi so leta 1933 sprožile Akademsko akcijo za univerzitetno knjižnico in izpopolnitev univerze nasploh, katere prizadevanja je podprl tudi 13. rektor univerze, dr. Matija Slavič. Znanstvena, študentska in strokovna društva so se združila z namenom sprožiti med Slovenci odmev, da bi se lahko univerza primerno opremila. Finančne razmere so se nekoliko izboljšale leta 1935 z zamenjavo oblasti v Beogradu, ko je slovenske interese v jugoslovanski vladi zastopal Anton Korošec (Dolenc, 1996; Ciperle, 2001; Kremenšek, 1997; Melik, 1997).

V povezavi z univerzo in izjemnega pomena za razvoj slovenske znanosti in slovenske kulture nasploh je tudi ustanovitev univerzitetne knjižnice, po Plečnikovih načrtih dograjene leta 1941, ki je obogatila dotedanjo knjižnično ponudbo na Slovenskem². Pogoji za razvoj slovenske znanosti pa ne bi bili zadostni brez akademije znanosti in umetnosti. Osnovo za akademijo je predstavljalo leta 1921 ustanovljeno Znanstveno društvo za humanistične vede. Društvo se je leta 1930 razdelilo na historični, filološko-lingvistični in etnografsko-geografski odsek ter na razprave, publikacije, urejene po zgledu akademskih publikacij. Leta 1925 so se

---

² Državna študijska knjižnica v Ljubljani, Študijska knjižnica v Mariboru, semeniška knjižnica, knjižnica Narodnega muzeja, samostanske knjižnice, knjižnice strokovnih znanstvenih društev (Dolenc, 1996:13).

za skupno akcijo za ustanovitev akademije združili Znanstveno društvo za humanistične vede, Narodna galerija, Slovenska matica in društvo Pravniki, vendar se je zataknilo na ministrstvu za prosveto. Osnutki zakona o akademiji so bili ministrstvu predloženi leta 1925, 1926, 1929 in 1935, prav tako pa ni bilo podpore s strani zagrebške in beograjske akademije. Preden je bila leta 1938 izdana zakonska uredba o Akademiji znanosti in umetnosti, je od leta 1937 delovalo društvo Akademija znanosti in umetnosti, kar je bilo znotraj obstoječega zakona sprejemljivo. Prvi predsednik akademije je postal dr. Rajko Nahtigal (Melik, 1997).

3.2. Gledališče

S prehodom v novo nacionalno državo so se tudi v gledališču pokazale potrebe po reorganiziranju gledališke dejavnosti. Med prvo svetovno vojno je v prostorih Deželnega gledališča v Ljubljani deloval kinematograf, po besedah Franceta Koblarja malovredni kino (Koblar, 1939: 308), medtem ko je od leta 1917 v Ljubljani redno igralo nemško gledališče. Slovenski gledališki konzorcij je obnovil delovanje slovenskega Deželnega gledališča septembra 1918 s Finžgarjevim Divjim lovcom. Januarja 1919 je Narodna vlada zaradi slovenskih demonstracij v nemškem gledališču to gledališče zaprla. Hinko Nučič je dobil nalogo, da prevzame stavbo bivšega nemškega gledališča, in v treh tednih je pripravil premiero Jurčič-Levstikovega Tugomera. To je bila otvoritev Drame, prvega slovenskega gledališča v novi državi, Nučič pa je postal njen ravnatelj. Staro deželno gledališče je postalo prizorišče operet, oper in baleta, njen ravnatelj pa je postal Friderik Rukavina (Dolenc, 1996: 46; Koblar, 1939: 308).

Zamera ljubljanskemu gledališkemu konzorciju je Nučiča pripeljala v Maribor, kjer je v sezoni 1918/1919 ustanovil mariborsko gledališče. Gledališče v Mariboru je gojilo predvsem dramo, pa tudi opereto in opero (Dolenc, 1996: 46).

Profesionalni gledališči v Ljubljani in v Mariboru sta predstavljali lepo gledališko sliko z deli, ki sta jih uprizarjali. Igrali so klasična dela, od antičnih avtorjev do Shakespeara in Ibsena, posebej pomembna pa je bila izvorna slovenska dramatika od Cankarja, Finžgarja, Župančiča, Novačana do Krefta in drugih. Mladinsko igro so zastopali Miličinski, Lah, Špicar in Golia, v okviru verske igre pa so dramatisirali evangeljske dogodke (Koblar, 1939: 312–313).

Profesionalno odigrana dela obeh gledališč so gostili odri v Celju in na Ptuju, s čimer so vršili vzgojno funkcijo. Za vzgojo občinstva pa je skrbel tudi Gledališki list, ki je skušal vsako novo delo približati gledalcu in je predstavljal edino strokovno glasilo za gledališko umetnost (Koblar, 1939: 313).

Na uprizorjena dela je kritično oko usmerjal France Koblar. V gledališka poročila je želel vnesti neko kulturno merilo in nove poglede, vendar je bila uredniška politika dnevnih medijev gluha za podrobno oznako tako igralca kot režiserja. Na to pomanjkljivost kritik opozarja Koblar v svojem kasnejšem razmišljanju o ukvarjanju z gledališčem (Koblar, 1976). Na Slovenskem je poleg profesionalnih gledališč delovalo še veliko amaterskih podeželskih odrov, ki so zabavali in kratkočasili podeželsko občinstvo, na tem mestu pa velja omeniti tudi gledališki radijski ansambel, ki je z radijskimi igrami zabaval radijske poslušalce širom Slovenije, a o tem nekoliko kasneje.

3.3. Radio Ljubljana

Ustanovitev Radia Ljubljana jeseni 1928 je pomembna zaradi dveh dejstev; kot prvo, v ustanovitvi radia se odraža tehnična usposobljenost slovenskih izobražencev in radio kot medij postane prevodnik slovenske besede, z njegovo pomočjo se krepi nacionalna zavest in slovenska kultura. To dejstvo je poudarjal tudi Fran Saleški Finžgar, slavnostni govornik ob otvoritvi Radia Ljubljana, 1. septembra 1928. Otvoritev radia je označil za praznik slovenske besede, nadalje pa se je sprehodil skozi zgodovino pojavljanja slovenske besede od Brižinskih spomenikov preko Primoža Trubarja, Marka Pohlina, Valentina Vodnika, Franceta Prešerna do dvajsetega stoletja, ko tiskajo slovenske knjige, časopise in revije, ko Slovenci dobijo lastno univerzo, ustanavljajo svoje gledališke skupine, ko nastanejo številna kulturna društva in ko prek radijskih valov slovenska beseda odmeva na vse strani neba (F. S. Finžgar v Bezlaj Krevel, 1998: 26).

Sprva je bil velik del programa Radia Ljubljana sestavljen iz zagrebških in beograjskih prenosov ter lastnega programa in več ko je bilo lastnega programa, manj je bilo prenosov. V zgodnjem obdobju je radio med Slovenci vršil vlogo kulturnega ozaveščanja, bil je nekakšna ljudska univerza, kakor njegovo vlogo vidi France Koblar (Koblar, 1939: 320), z jezikovnimi tečaji, z gospodarskimi in zdravstvenimi, z družabno-, kulturno- in duhovnovzgojnimi predavanji, s predavanji o narodni zgodovini, s spoznavanjem slovenske pokrajine in s

posebnimi urami za slovenske izseljence. Otrokom in mladini so bile namenjene šolske, otroške in mladinske ure. V okviru literarnega in dramskega sporeda so bile na programu recitacije, pregled slovenskega slovstva in radijske uprizoritve izvirne slovenske dramatike ter dela svetovnih pisateljev. Sprva je bil gledališki ansambel sestavljen iz amaterskih igralcev in posameznih igralcev narodnega gledališča, kasneje pa se je osnovala samostojna radijska igralska skupina. V glasbenem sporedu so obujali slovensko narodno pesem ter vokalne in instrumentalne skladbe slovenskih in tujih avtorjev, tako sodobnih kot tudi starejših. Prirejali so koncerte, prenašali operna dela in druge velike glasbene dogodke. V želji po pridobitvi čim več izvirnih del so razpisovali glasbene natečaje. Za velik del glasbenega programa je skrbel radijski orkester, kot sodelavci so nastopali domači pevski zbori, leta 1937 pa je bil ustanovljen radijski komorni zbor (Koblar, 1939; Koblar, 1976). Koblar poudarja, da je bilo vrhovno merilo sporeda narodna korist in dostojna umetniška višina in sprva amatersko delo so zamenjali profesionalni oblikovalci radijskega programa (Koblar, 1939: 321).

4. Razvoj muzejstva na Slovenskem

Situacijsko sliko kulturnih ustanov na Slovenskem v času prve Jugoslavije dopolnjujejo muzeji. Čeprav je na območju Slovenije nekaj muzejev še iz časa avstro-ogrske monarhije, pa muzejsko dejavnost kljub temu lahko uvrstimo med novosti na slovenskem kulturnem področju. Muzejstvo je v novi nacionalni državi dodobra zaživelo. Starejšim muzejskim ustanovam so se pridružile nove, ki so organizirani skrbi za kulturno dediščino želele dati svoj prispevek. V nadaljevanju bo poudarek na novonastalih muzejskih društvih, ki so z ustanovitvijo društvenih muzejev veliko prispevala h krepitvi narodne zavesti med Slovenci.

4.1. Neinstitucionalizirano zbiranje

Zbiranje najrazličnejših stvari je aktivnost, ki že od pradavnine naprej bogati življenja ljudi. Sprva so bile te zbirke privatne narave in vse do konca fevdalizma praktično niso bile namenjene širši javnosti. Zbirke so našle svoje vitrine v prostorih posvetene in cerkvene gospode.

Med najbolj ohranjene zgodnje zbirke na Slovenskem sodijo ptujska orožarna in lapidarije, o katerih sta v 15. in 16. stoletju pisala P. Santonino in A. Prygl. Med predhodnika muzejstva pa uvrščamo J. V. Valvasorja, ki je s svojo zbirko grafičnih listov, slik, matematičnih in kartografskih instrumentov, starih novcev in drugih zgodovinskih predmetov na gradu Bogenšperk načrtoval pot organiziranemu muzejskemu delu. Omeniti velja še galerije slik J. K. Erberga v Dolu pri Ljubljani, slike s posesti J. Hungersbacha, J. Caprinija in Marka Antona Polhograjskega v Ljubljani, škofa Ernesta Amadeusa Attemsa v Goričanah, J. S. Breckerfelda v Starem gradu blizu Novega mesta in Antona Jožefa Auersperga v gradu Križ blizu Kamnika. V Stari Loki sta v 19. stoletju umetnine zbirala brata Anton Edvard Jožef in Karel Friderik Jožef Strahl, kot numizmatik pa je bil pomemben I. Š. Florjančič de Grienfeld iz 17. stoletja. Ljubljanske starine in spomenike je zbiral in opisoval J. G. Dolničar (Enciklopedija Slovenije, 1993: 253).

Vendar tu še ne gre za muzeje v današnjem pomenu besede. Zbirke so še vedno privilegij manjšine. Šele prva poklicna muzejska ustanova na Slovenskem, Kranjski deželni muzej v Ljubljani, ustanovljen leta 1821, vzpostavi novo logiko, ko muzej postane javna last, ko muzejske zbirke postanejo dostopne tudi širšim množicam in ko ne gre več samo za bahavo razkazovanje bogastva privilegiranega sloja.

4.2. Muzejska dejavnost v času avstro-ogrske monarhije

Kranjski deželni stanovi so podprli odločitev o ustanovitvi muzeja na Slovenskem in po zgledu drugih avstrijskih muzejev je tudi Kranjska leta 1821 v Ljubljani dobila prvo poklicno muzejsko institucijo, Kranjski deželni muzej (leta 1920 preimenovan v Narodni muzej). Leta 1831 je bila v stavbi liceja postavljena prva stalna muzejska razstava. Razstavljenе so bile zbirka mineralov, okamenin, kapnikov, aragonitov, zbirka sesalcev, zbirka ptičev, zbirka metuljev, školjk, hroščev, knjiga z imeni dreves, zbirka različnih vrst grozdja, trav, zbirka starin, kolekcija domačih industrijskih izdelkov, zbirka kovancev. Prostorska stiska in neprimernost prostorov za muzejsko rabo je zahtevala novo muzejsko stavbo. Tedanji kustos muzeja Karel Dežman je izdelal program za nov muzej in Kranjski deželni zbor je leta 1881 sprejel odločitev o gradnji nove muzejske stavbe. Z gradnjo so končali leta 1885, leta 1888 pa so slovesno odprli muzej in javnosti prvič predstavili na novo postavljene zbirke (Kladnik, 1998: 15–17, www.narmuz-lj.si).

Muzejska dejavnost se je začela prebujati tudi drugod po Slovenskem. Leta 1882 je bil ustanovljen muzej v Celju, leta 1893 zasebni muzej J. N. Sadnikarja v Kamniku in muzej na Ptuj, leta 1898 Slovenski šolski muzej v Ljubljani, leta 1909 je bila osnovana zbirka v Laškem, leta 1911 v Kopru, trije muzeji v Mariboru pa so nastali v letih 1896, 1903 in 1909. Za prvi muzej na prostem na Slovenskem je zaslužen Simon Povoden, ki je v mestni stolp dal vzdati rimske spomenike, za predstavitev likovne umetnosti pa slikar Rihard Jakopič, ki je v Tivoliju leta 1908 postavil prvi slovenski razstavni paviljon (Enciklopedija Slovenije, 1993: 253).

4.3. Obdobje med svetovnima vojnama

Leto 1918 predstavlja kulturno prelomnico. Govorimo lahko o zavestnem negovanju slovenstva in nastajanje muzejev je le ena izmed pojavnih oblik te ideje. Franjo Baš razlaga, da razvoj muzejev v Jugoslaviji označuje prizadevanje za nove muzejske prostore za predvojne muzeje, težnja po ustanavljanju novih specialnih in krajevnih muzejev in reorganizacija muzejskih zbirk (Baš, 1939: 314).

Centralni muzejski problem jugoslovanske dobe Baš vidi v pomanjkanju razstavnih prostorov. Posebej izstopa Narodni muzej, kajti pojavilo se je ogromno novega gradiva,³ ki pa ga vsega ni bilo mogoče razstaviti. Narodni muzej je, tako Baš, problem rešil s tem, da se je iz Narodnega muzeja v Ljubljani leta 1923 izločil Slovenski etnografski muzej, leta 1944 pa še Prirodoslovni muzej, ter z ustanovitvijo Mestnega muzeja v Ljubljani leta 1935 (Baš, 1939: 314-318). Izločitev Etnografskega in Prirodoslovnega muzeja pa takrat ni pomenila dejanske razbremenitve Narodnega muzeja, opozori Ervin Dolenc (Dolenc, 1996: 13), kajti Etnografski muzej je še dolgo gostoval v prostorih Narodnega muzeja,⁴ Prirodoslovni muzej pa se še vedno nahaja v isti stavbi kot Narodni muzej. Dolenc pa se z Bašem strinja, da je šele ustanovitev Mestnega muzeja delno rešila prostorsko stisko Narodnega muzeja. Gradivo za Mestni muzej je v največji meri prispeval Narodni muzej, vsebinsko pa je obsegal predmete stanovanjske kulture plemstva in meščanstva. Po načelih, po katerih je bil ustanovljen, naj bi predstavljal vzor vsem ostalim krajevnim mestnim muzejem (Baš, 1939: 314).

V Mariboru so se v času po prvi svetovni vojni trije muzeji združili v eno ustanovo, nastal je prvi slovenski pokrajinski muzej (Vrišer, 1988: 12). Muzej je upravičil svoje ime, kajti zbirke so obsegale zbirko meščanske kulture, etnografsko zbirko in zbirko cerkvene kulture (Baš, 1939: 316). Mariborski Mestni in Narodni muzej sta se združila leta 1920, temu pa se je leta 1924 pridružil tudi Škofijski lavantinski muzej.⁵ Tudi ta muzej so pestili prostorski problemi, ki pa jih je mariborska občina s sodelovanjem spomeniškega varstva rešila z adaptacijo mariborskega gradu, kjer so dobile prostor vse muzejske zbirke (Baš, 1939: 316).

Na diferenciacijo in specializacijo muzejev kaže leta 1918 ustanovljena Narodna galerija, ki je pokrila področje likovne umetnosti, in že omenjeni Etnografski, Prirodoslovni in Mestni muzej v Ljubljani. Specializacija je zajela tudi sorodne organizacije. Muzejsko društvo za Slovenijo, nastalo leta 1919 s preimenovanjem Muzejskega društva za Kranjsko, se je leta 1929 razdelilo na Muzejsko društvo za Slovenijo, ki je pokrilo področje zgodovine, in na Prirodoslovno društvo, ki se je usmerilo v prirodoslovje. Publikacijam o arheoloških

---

³ Nove predzgodovinske arheološke pridobitve predvsem iz Dolenjske, izbor iz zbirke vojvodine Mecklenburške, emonensia, numizmatične pridobitve, novo gradivo iz umetne obrti, pridobitve iz cerkvene umetnosti od poznega srednjega veka dalje (Baš, 1939: 314).

⁴ Do leta 1997, ko je dobil svoje prostore na Metelkovi.

⁵ Nekoliko drugačno poimenovanje muzejev v Mariboru najdemo na internetni strani (http://www.pmuzej-mb.si/strani/zgodovina_muzej.htm). Tu je govora o zbirki Muzejskega društva in o zbirki Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko, ki sta se združili leta 1920 in o zbirki Škofijskega muzeja, ki se jima je pridružila leta 1924.

izkopavanjih in pridobitvah se je pridružil tudi zbornik Etnolog, ki je vključeval etnografske razprave. Muzeji pa so v tem času dobili tudi svoje vodnike po zbirkah⁶ (Baš, 1939: 316).

Obdobje med svetovnima vojnama je priča tudi nastanku novih krajevnih muzejev, kjer so pomembno vlogo odigrala muzejska društva. Nastaneta muzeja v Škofji Loki (1939) in v Krškem (1940), v Novem mestu in v Murski Soboti pa člani muzejskega društva pripravljajo odprtje muzejske zbirke.⁷ V Slovenj Gradcu pa je leta 1935 odprl svoja vrata zasebni Sokličev muzej.

Po mnenju Sergeja Vrišerja je čas med svetovnima vojnama utrdil vlogo muzejev kot varuhov kulturne dediščine (Vrišer, 1988: 12). Starejše muzejske ustanove, ki so opravljale vseslovensko poslanstvo in so praviloma nosile primaren znanstveni značaj, so že doživele reorganizacijo. Še več, ne le strokovna javnost, tudi širše množice so se navadile na muzejsko kulturo, o čemer pričajo ustanavljanja muzejev izven takratnih kulturnih središč.

---

⁶ Na Ptujju je leta 1925 izšel Abramičev Poetovio (prevod A. Sovre), leta 1927 v Celju prvi zvezek J. Orožnove zgodovine Celja, Narodni muzej je leta 1931 izdal vodnik po kulturnozgodovinskih in leta 1933 vodnik po prirodoslovnih zbirkah, leta 1939 pa je J. Mal izdal vodnik po Mestnem muzeju v Ljubljani (Baš, 1939: 317).

⁷ Več o teh muzejih v nadaljevanju.

5. Nova muzejska društva in krajevni muzeji

Naraščanje števila raznovrstnih društev v letih pred drugo svetovno vojno ni nikakršno naključje. V tridesetih letih 20. stoletja se srečamo z raznoliko kulturno ustvarjalnostjo, z do tedaj največjo odprtostjo Slovenije do ostale Evrope in z ideološkimi zaostritvami. Gre za pomembno obdobje za slovensko kulturno zgodovino, kajti po svetovni gospodarski krizi se razmere nekako umirijo, postavijo na stare tirnice, in ljudje imajo spet voljo in čas ukvarjati se s stvarmi, ki niso neposredno življenjskega pomena. Med te dejavnosti sodi tudi zbiranje zgodovinsko pomembnega gradiva. Da to gradivo ne bi šlo v pozabo, se širom Slovenije različni ljudje na podobne načine prizadevajo ohranjati to kulturno dediščino, bodisi v že obstoječih muzejih bodisi v novo nastajajočih društvih.

Leta 1918 imamo na Slovenskem tri krajevne muzeje: v Mariboru, na Ptuj in v Celju. Po prvi svetovni vojni pa nastanejo novi krajevni muzeji v Ljubljani (Mestni muzej), v Škofji Loki in v Krškem, v Novem mestu pripravljajo muzejsko zbirko, ravno tako v Murski Soboti. Za razliko od Škofje Loke in Krškega, kjer muzejski društvi pripravita prve zbirke še pred drugo svetovno vojno, pa muzejskima društvoma v Novem mestu in v Murski Soboti, nastalima pred drugo svetovno vojno, načrte za postavitev muzejske zbirke prekinejo vojni dogodki. Pohvaliti velja zagrete kulturne delavce amaterje, ki so zbirali muzejsko gradivo, vendar kot trdi Vrišer (Vrišer, 1988: 12), tedaj še ni bilo večjih akcij zbiranja in preučevanja gradiva, pa tudi kritične selekcije to obdobje še ni poznalo.

Krajevni muzeji, ki nastajajo v tem času in tik po drugi svetovni vojni, so zelo podobni specialnim muzejem (na Slovenskem v tistem času Narodna galerija, Prirodoslovni in Etnografski muzej). Kakor se ti specialni muzeji osredotočajo na posamezno disciplino, panogo, pa se krajevni muzeji ukvarjajo s kulturno zgodovino kraja in okolice, kjer se muzej nahaja (Vrabec, 1940). O nalogah krajevnih muzejev je že leta 1930 predaval Evgen Jarc, takrat ljubljanski podžupan, na Kongresu zveze mest Kraljevine Jugoslavije v Beogradu. Pravi, naj mestni muzej, ki je v svojem bistvu krajevni muzej, zbira to, kar je za zgodovino mesta važno, in da si ne sme nadevati značaja splošnega muzeja (Jarc, 1934: 45). Novinar Janko Vrabec je v članku Naši krajevni muzeji, ki je bil objavljen v velikonočni prilogi Slovenca leta 1940, po pregledu situacije slovenskih krajevnih muzejev zaključil, kakšne naj bi bile naloge mestnih muzejev. Primarna naloga krajevnih muzejev naj bi bila zbiranje predmetov, ki odražajo tradicijo kraja (Vrabec, 1940; Jarc, 1934). Poudarek naj bo torej na kulturnozgodovinskih zbirkah, prirodopisne zbirke imajo šele drugorazredno vlogo. V Krškem naj se osredotočijo na arheološka izkopavanja, v Škofji Loki na meščansko tradicijo,

v Novem mestu na literarno zgodovino in v Murski Soboti na prekmursko narodopisno kulturo (Vrabec, 1940). Tako je omogočeno tudi racionaliziranje muzejskega dela (druga naloga po Vrabcu), kajti opisi lokalnih znamenitosti preko krajevnih muzejev pridejo v znanstveno evidenco. Muzej naj poleg zbirke skrbi tudi za knjižnico in arhiv, kar je naslednja naloga krajevnih muzejev. To vključuje vso literaturo, ki obravnava življenje v kraju in okolici, prepise ali fotografije originalnih listin, fotografije gradbenih sprememb kraja in okolice, prireditve, osebnosti. Knjižnica in arhiv naj beležita kroniko kraja (Vrabec, 1940). Ravno tako se Jarc strinja, da je zelo pomemben oddelek muzeja, ki prikazuje razvoj sodobnega mesta (Jarc, 1934: 45). Kot zadnjo nalogo Vrabec omenja tudi publicistično nalogo krajevnih muzejev. Krajevni muzej je po njegovem dolžan informirati javnost o novih kulturnozgodovinskih izsledkih, o krajevnih problemih, o varstvu spomenikov, dolžan je obveščati znanstvene ustanove o znanstvenih in kulturnih problemih kraja. Preko vseh teh nalog si muzej prizadeva v kraju ohranjati zanimanje ljudi za svojo dejavnost. Njegovo delovanje je odvisno od zanimanja domačinov za zbirke, nenazadnje tudi od njihovih dotacij predmetov, ki bogatijo muzejske zbirke. Muzej naj s svojim delovanjem (predavanja, vodstva po muzeju) v ljudeh krepí kulturno zavest, kajti kulturna zavest je tisto, kar Slovincem še manjka, je odkrit Janko Vrabec (Vrabec, 1940).

Tem nalogam so sledila tudi novo nastala muzejska društva in muzeji v Škofji Loki, v Novem mestu, v Krškem in v Murski Soboti v želji povečati kulturno zavest Slovincem in poskrbeti, da pomemben del kulturne zgodovine ne bi tonil v pozabo. Glede na različen zgodovinski in lokalni kontekst pa je delovanje vsakega od teh društev specifično in odvisno od zainteresiranosti glavnih akterjev, lokalnih oblasti in širše javnosti.

Verjetno je od njih odvisno tudi, koliko gradiva se je iz tistega časa ohranilo in koliko je bilo o začetkih muzejske dejavnosti v določenem kraju sploh napisanega. Škofja Loka se ponaša z bogatim arhivskim gradivom o začetkih muzejske dejavnosti. Arhivsko gradivo se nahaja v škofjeloški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Podobno je z arhivom Muzejskega društva v Novem mestu, ki ga hrani Dolenjski muzej, in s Prekmurskim muzejskim društvom, katerega arhiv hrani Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota. Zelo borni podatki pa so ohranjeni o delovanju Muzejskega društva v Krškem. V arhivu Posavskega muzeja Brežice je gradivo o začetkih muzejske dejavnosti nedostopno, dostopno pa je muzejsko gradivo od leta 1949 naprej. Da je bilo gradivo o začetkih muzejske dejavnosti v Krškem preneseno v Brežice, lahko sklepamo po opombah, ki jih je zabeležil avtor članka Od muzejske zbirke do pokrajinskega muzeja v publikaciji Štirideset let posavskega muzeja Brežice, kajti avtor se naslanja na arhiv Posavskega muzeja Brežice (PMB).

5.1. Škofja Loka

5.1.1 Industrijsko obrtniška razstava

Muzejsko društvo Škofja Loka je bilo ustanovljeno 23. julija 1937 v Škofji Loki. Ideja za nastanek muzejske zbirke in muzejskega društva pa se je oblikovala že leto prej, v okviru obrtno-industrijske razstave, ki so jo v Škofji Loki pripravili škofjeloški obrtniki in je bila odprta med 12. julijem in 16. avgustom 1936. Škofja Loka je namreč staro obrtniško mesto z bogato tradicijo srednjeveških cehov. Razstava je bila zasnovana tako, da je predstavljala bogato in pestro delo na loškem ozemlju⁸ delujočih obrtnikov in razvijajočih se industrijskih obratov. Neposredno po svetovni gospodarski krizi je bilo ključnega pomena, da se med obrtniki vzbudi zavest o vzajemnosti pri premagovanju gospodarskih težav in da se poudari vloga ter pomen obrtnikov. Poleg tržnega dela pa je razstava obsegala tudi kulturnozgodovinski vidik, saj so obrtniki želeli predstaviti tudi zgodovinski pogled njihove dejavnosti. France Planina je poskrbel za ta vidik razstave. Razstavljene so bile cehovske skrinjice, listine, sezname članov, cehovski vrči in cehovska bandera nekdanjega loškega čevljarskega, kovaškega, lončarskega in usnjarskega ceha, slike in stilna oprava. Prvič je bila širši javnosti predstavljena tematsko urejena zbirka loške gospodarske in kulturne preteklosti (Berčič, 1986: 37–39).

Ob tej priliki je odbor za prvo obrtno-industrijsko razstavo izdal tudi publikacijo Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj. Publikacijo sta uredila dr. Rudolf Andrejka in prof. France Planina in je obsegala 80 strani poljudno napisanih strokovnih in znanstvenih prispevkov in 28 strani gospodarskih propagandnih oglasov, s katerimi se je predstavilo 130 nosilcev gospodarske dejavnosti. Publikacija je vsebovala uvodno posvetilo izdajateljev, predstavljeni so pokrovitelji razstave, Tine Debeljak pa je spesnil pesniško posvetilo Škofji Loki. Publikacija vsebuje še razprave o loški preteklosti (dr. Pavle Blaznik), o obrtništvu (dr. Rudolf Andrejka, France Planina), o umetni obrti (Janez Veider), o turizmu (dr. Rudolf Andrejka), gledališki preteklosti (dr. Tine Debeljak) in o kulturnih delavcih (dr. Tine Debeljak) (Andrejka, Planina, 1936). Na razstavi je bila "prvič javno dokumentirana bogata stoletna tradicija tega srednjeveškega, upravnega, gospodarskega in kulturnega središča" (Berčič, 1987: 11).

---

⁸ Loško ozemlje ali freisinško ozemlje je termin, ki se nanaša na tisočletno tradicijo Škofje Loke in okolice, ki je bila celih 830 let v lasti freisinških škofov (973–1803). Ozemlje je obsegalo Selško dolino, Poljansko dolino, Škofjo Loko in del Sorškega polja.

Avtorji, ki so sodelovali pri publikaciji, so bili člani "profesorskega ceha", kot so se šaljivo imenovali intelektualci z loškega ozemlja, in tisti, ki so imeli s Škofjo Loko kakršnokoli zvezo.

5.1.2 Profesorski ceh

Profesorski ceh je bil rojen leta 1930. Ne gre za društvo v pravem pomenu besede, ime ni nikjer uradno zapisano. Gre le za šaljivo poimenovanje loških intelektualcev, profesorjev kot spomin na stare obrtniške organizacije, ki so nekdanj obvladovale življenje v Škofji Loki (Dolenec, 1968: 72–77).

Prof. Ivan Dolenec⁹ je na obisku pri dr. Pavletu Blazniku, dr. Tinetu Debeljaku in Francetu Planini izrazil željo, da bi se še kdaj sestali in povabili tudi druge profesorje, ki imajo kakršnokoli zvezo s Škofjo Loko.¹⁰ Ker so profesorji z loškega ozemlja službovali na različnih koncih Jugoslavije, je bil najprimernejši čas za srečanja čas poletnih počitnic. Prvi tovrsten sestanek je bil poleti 1930. Vsakoletna srečanja so vključevala druženje, kosilo in izlet v bližnjo okolico, kjer so si ogledali lokalne znamenitosti. Vsi sestanki so vestno dokumentirani v Kroniki sestankov loških profesorjev, ki jo hrani škofjeloška enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Zapisi vključujejo opis dejavnosti srečanja in fotografijo prisotnih članov, razen sestankov iz let 1939 in 1965, ki sta brez fotografije. Z letom 1942 se vsakoletni poletni sestanki končajo, sledi le še sestanek leta 1965 kot petintrideseta obletnica prvega sestanka.

Za nastanek muzeja in muzejskega društva je pomemben predvsem sedmi sestanek 22. avgusta 1936. Ob obrtno-industrijski razstavi se je Francetu Planini porodila ideja o ustanovitvi muzejske zbirke v Škofji Loki. K temu ga je napeljalo zanimanje ljudi za zgodovino Škofje Loke in skrb, da se ti dragoceni predmeti ne bi izgubili (I1, 2001: 1–3). Sklenil se je o tem posvetovati s profesorji na rednem letnem srečanju, ki je sledilo konec avgusta (Berčič, 1986: 39). V Kroniki je zapisano: "Po kosilu je tov. Planina na kratko razložil potrebo, da se v loškem okraju začno zbirati zgodovinski predmeti in se ustanovi mestni muzej, ki naj poleg kulturno-zgodovinskih znamenitosti obsega tudi oddelek za tujski promet. Vsi tovariši so idejo odobrili in kot kulturni delavci loškega okraja podpisali vlogo na

---

⁹ 24. oktobra 1884 v Sopotnici blizu Škofje Loke rojeni profesor slovenščine in klasičnih jezikov. Ukvarjal se je s poučevanjem, s politiko, bil je ravnatelj in ne nazadnje tudi pisatelj. V avtobiografiji *Moja rast* je zajel tudi družbeno, politično in kulturno dogajanje, ki je spremljalo njegovo življenje, in s tega vidika je delo dokumentaren oris družbe in dogajanja v njej (Dolenec, 1991).

¹⁰ ZAL, ŠKL – 259; teh. e. 1, 1/A.; Kronika sestankov loških profesorjev.

občinsko upravo mesta Škofje Loke, v kateri apelirajo, naj se osnuje poseben odbor, začno zbirati zgodovinsko važni objekti ter pripravi prostor za muzej".¹¹ Predlog je podpisalo 19 članov profesorskega ceha – vsi prisotni na rednem srečanju.¹²

Že v začetku septembra, natančneje 4. septembra 1936, je sledil ugodno rešen odgovor začasne občinske uprave občine Škofja Loka; Ivanu Dolencu, Pavletu Blazniku in Tinetu Debeljaku so poslali odgovor, da so na seji navdušeno pozdravili predlog o ustanovitvi muzeja in "da so pripravljene vse pokreniti, da se ta akcija čimprej izvede, ki bo v procvit našega zgodovinskega mesta."¹³ Občinska uprava je pooblastila dva člana iz občinske uprave (Lovra Planino in Antona Ogrina), da s profesorji sporazumno izpeljejo vse predpriprave za ustanovitev muzeja.¹⁴

5.1.3 Ustanovitev muzejskega društva

Prva seja pripravljalnega odbora je bila 2. novembra 1936 v mestni posvetovalnici. Zainteresirane za ustanovitev muzeja je povabila občina, oziroma v njenem imenu predsednik začasne občinske uprave občine Škofja Loka Matevž Zihel. Izvolili so pripravljalni odbor. Predsednik je postal dr. Pavle Blaznik, podpredsednik Ivan Veider, tajnik France Planina, odborniki pa so postali Franc Košir, Lovro Planina, Anton Ogrin, Stevo Šink, dr. Albert Homan, dr. Jože Rant in Karel Sovre. Nadalje so določili smernice, ki se jih bodo držali: ustanovitev muzejskega društva, zbiranje zgodovinskih zanimivosti z ozemlja loškega gospostva, ustanovitev oddelka za tujski promet, zbiranje umetnin, občinski svet naj prevzame določene odgovornosti in obveznost, društvo pa ima možnost vplivanja. Predmeti, ki bodo razstavljeni v muzeju, naj bodo bodisi darovani bodisi odkupljeni ali samo deponirani. Sredstva za delovanje muzeja so predvidena iz članarin in finančne podpore občine in banovine. Občina pa se je zavezala, da bo poskrbela za začasni prostor za muzejsko zbirko (Berčič, 1986: 43–44).

Muzejsko društvo, ki bo ustanovljeno v ta namen, naj poleg loških profesorjev in kulturnih delavcev vključuje tudi loške meščane in obrtniška cehovska združenja. Članstvo naj ne bo strankarsko obarvano in naj vključuje loške meščane ne glede na poklicno dejavnost in njihov družbeni položaj. Le tako bo društvo vzbudilo zanimanje vseh loških meščanov in

---

¹¹ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; 1/A; Kronika sestankov loških profesorjev.

¹² ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; 1; Predlog občinski upravi Škofje Loke za ustanovitev mestnega muzeja.

¹³ ZAL, ŠKL – 259; teh. e. 1; 1; Odgovor občinske uprave na predlog za ustanovitev muzeja.

¹⁴ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; 1; Odgovor občinske uprave na predlog za ustanovitev muzeja.

ne le intelektualne elite (Berčič, 1986: 43–44). Tako je bilo sklenjeno na prvi seji pripravljalnega odbora. To pa je bistvenega pomena, če pobudniki muzejske dejavnosti želijo bogato muzejsko dejavnost, katere del bi bili vsi Škofjeločani. Društvo, ki bi vključevalo le člane "profesorskega ceha", intelektualce, verjetno ne bi doseglo svojega namena, kajti javnost ne bi bila zainteresirana za tovrstno dejavnost in se ne bi identificirala s samim društvom. Po drugi strani pa je Alojzij Pavel Florjančič, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2001, v intervjuju 10. aprila omenil (I1, 2001: 2), da so bili ravno ti intelektualci dober zgled ostalim meščanom. Bili so cenjeni in spoštovani s strani meščanstva, vendar so se znali odpreti ljudem in jim prikazati pozitiven odnos do starih predmetov in na ta način so dosegli, da so se ljudje začeli zanimati za dediščino in muzeju podarjati razne predmete.

Še eni seji pripravljalnega odbora 3. januarja 1937, kjer so se dogovarjali o društvenih pravilih, ki so jih povzemali po uradno odobrenih pravilih Muzejskega društva za Slovenijo iz leta 1934, s tem, da so jih "odborniki v živahni razpravi spreminjali ali sprejemali", kot je zapisal Berčič (Berčič, 1987: 12), je 23. julija 1937 sledil ustanovni občni zbor Muzejskega društva v Škofji Loki. Dr. Blaznik je razložil pomen društva, kar lahko preberemo v zapisniku občnega zbora: v skoraj tisočletni zgodovini Škofje Loke se je nabralo ogromno dragocenih dokumentov, ki pričajo o uradniškem, trgovskem in obrtniškem življenju. "V preteklosti", kot ugotavlja Blaznik, "se je mnogo stvari razneslo in izgubilo, vendar se še spleča začeti zbirati. To nalogo si je nadelo naše društvo."¹⁵ Poleg te iz Pravil Muzejskega društva v Škofji Loki lahko razberemo še ostale naloge in namen društva: "Namen društva je pospeševati domoznanstvo v zgodovinskem, zemljepisnem, narodopisnem in prirodopisnem oziru na ozemlju freisinškega gospostva." V ta namen društvo zbira zgodovinske, narodopisne, zemljepisne in prirodopisne predmete in ustanovi muzejsko zbirko s knjižnico in arhivom, po posebni pogodbi hrani prav take predmete organizacij in privatnikov, zbira člane, organizira znanstvena predavanja, ekskurzije, razstave, skrbi za ohranitev naravne in kulturne dediščine, sodeluje s sorodnimi društvi in izdaja publikacije.¹⁶

Ideja in želja "profesorskega ceha" po muzejski zbirki se je s tem uresničila poleti 1937. Muzejsko društvo je začelo z iskanjem članov, zbiranjem predmetov in iskanjem za muzejsko zbirko primernih prostorov. Prizadevanje članov novoustanovljenega društva je odmevalo tudi po slovenskem časopisju. V člankih različnih časopisov je mogoče razbrati pohvalo

---

¹⁵ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; Zapisnik ustanovnega občnega zbora.

¹⁶ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; 1; Zapisnik ustanovnega občnega zbora.

dosedanjemu delovanju društva in željo po nadaljevanju začetega dela. Članki pozivajo tudi k udejstvovanju meščanov, da bi muzej čim prej odprl svoja vrata.

V časopisu Slovenec je bil 20. avgusta 1937 objavljen članek, ki je o dogajanju v Škofji Loki želel informirati tudi širšo slovensko javnost. Članek je pozival meščane k učlanitvi v društvo, k zbiranju zgodovinsko pomembnega gradiva in poudarjal pomen hranjenja le-tega v muzeju. Predmeti so lahko darovani ali le prinešeni v muzej v hrambo, kjer bodo na vpogled javnosti. Članek na koncu poziva meščane, naj posnemajo bivšega starološkega kaplana Veiderja in g. Vernika, ki sta muzeju podarila prve predmete.¹⁷

Nekaj mesecev kasneje, 23. oktobra 1937 je bil v Jutru objavljen članek s podobno vsebino. V članku avtor napoveduje odprtje muzeja in opozarja na pomembnost zbiranja gradiva za prve zbirke. Ravno tako kot skrb za premično dediščino je naloga društva tudi, da čuva arhitekturno dediščino. Dr. Stele je svetoval, naj staro mestno jedro ostane tako, kot je, na obrobju mesta pa naj se gradijo moderne stavbe.¹⁸

27. avgusta 1937 pa je dr. Tine Debeljak v uvodniku "Spoznaj svoj kraj", objavljenem v nedeljski številki Slovenca, pisal o zbiranju vrednot iz preteklosti Slovenije in pozival k širši tovrstni aktivnosti med slovenskimi študenti. Uvodnik je napisan izredno tekoče, spevno in literarno, prežet z dramaturgijo. Kljub močnemu moralističnemu naboju je članek ravno zaradi teh lastnosti tekoče berljiv in doseže učinek. Zaznati je avtorjevo skrb za slovensko kulturno dediščino. Tudi on opaža premalo zanimanja za kulturno dediščino in opozarja na premalo narodne zavesti med Slovenci. Ljudi je pobaral, naj ohranijo stik s preteklostjo, kajti spomin na preteklost in na navade naših prednikov nas bo oblikoval kot "narod, ki je bil, je in bo! Narod, ki ne visi v zraku in ni šele od včeraj, temveč raste že tisoč let in ki je nas rodil z ljubeznijo! Zato se z ljubeznijo priznajmo k njemu in ga spoznajmo do dna".¹⁹ Misli, nabite z močno domoljubno noto, so verjetno pripomogle k temu, da so po Sloveniji začela rasti društva, ki so se ukvarjala z varovanjem kulturne dediščine. Pohvalil je predvsem kamniške in škofjeloške študente, ki že razmišljajo o preteklosti, in si zaželel, da bi jih posnemali vsi slovenski študentje.

---

¹⁷ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; 1, Slovenec, 20. avgust 1937.

¹⁸ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; Jutro, 23. oktober 1937.

¹⁹ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1; 1, Slovenec, 27. avgust 1937.

5.1.4 Delovanje društva

5.1.4.1 Iskanje primerne prostora za muzejsko zbirko in odprtje muzeja

Odborniki novonastalega muzejskega društva so se zavedali, da če želijo uresničiti eno pglavitnih nalog društva, da zbrane zgodovinske predmete postavijo na ogled, potrebujejo primeren prostor. Upali so tudi, da bodo ljudje s tem, ko bodo muzejske eksponate videli nekje razstavljeni, še sami začeli prinašati podobne predmete. Občina jim je obljubila pomoč pri iskanju primernih prostorov in odborniki so si že nekaj dni po ustanovnem občnem zboru ogledali prostore, s katerimi je razpolagala občina in ki bi bili primerni za prvo muzejsko zbirko. Odločili so se, da prosijo za dve sobi in hodnik v prvem nadstropju Štravsove hiše na Mestnem trgu (rotovž). Prostori so jim bili odobreni in leta 1939 je tam Muzejsko društvo Škofja Loka postavilo prvo zbirko.

27. avgusta leta 1939 je Loški muzej odprl svoja vrata. France Planina se spominja (Planina, 1989: 11) njegovega odprtja. V izpraznjenem stanovanju so uredili cehovsko in narodopisno zbirko, zbirko ljudske umetnosti ter freisinškega gospodstva, razstavili dela loških umetnikov in literaturo o Škofji Loki. Vse to so zložili na mizo, na skrinje ali na zaboje od sladkorja, prevlečene z vrečevino, listine prekrili s šipami, slike pa obesili na steno. Na otvoritev so povabili predstavnike banovine, župana, občinske odbornike in ljubljanske muzealce. Z njimi so se sprehodili mimo razstavljenih predmetov, pri čemer se je razvil zanimiv in poučen pogovor. Domačini so si po otvoritvi in naslednje dni z zanimanjem ogledovali zbirke. Število članstva v društvu je začelo naraščati. Ob plačilu skromne članarine so imeli člani prost vstop v muzej. Število obiskovalcev se je večalo. Ravno tako pa število muzealij, kajti nekateri ljudje so sami začeli prinašati predmete, pa tudi odborniki niso prenehali z delom (Planina, 1989: 11–15).

Odprtje muzeja v Škofji Loki je v takratnem dnevnem časopisju močno odmevalo. Z muzejem je upravljalo Muzejsko društvo v Škofji Loki vse do ustanovitve poklicne ustanove leta 1948.

5.1.4.2 Prvi muzejski eksponati

Na ustanovnem občnem zboru je dr. Pavle Blaznik izrazil obžalovanje, da so številni dragoceni dokumenti, ki pričajo na tisočletno tradicijo Loke, v Münchnu in Landshutu.²⁰ V članku Mestni muzej v Škofji Loki, objavljenem v Slovincu 20. avgusta 1937, avtor nagovarja meščane: "Sedaj leži mnogo zanimivih stvari po hišah, nihče jih ne vidi in ne pozna

---

²⁰ ZAL ŠKL – 259, teh. e. 1; 1; Zapisnik ustanovnega občnega zbora.

njihove vrednosti in pomena. Če jih bodo pa ljudje dali hraniti v muzej, bodo tam natanko preštudirane in precenjene, obenem bodo pa lepo na varnem in bodo pomagale povzdigovati kulturni pomen Škofje Loke."

France Planina se spominja (Planina, 1989:11), kako je potekalo zbiranje predmetov. V odboru Muzejskega društva je bil gospodar, ki je poleg predsednika društva Pavleta Blaznika, notarja Steva Šinka, lekarnarja Ota Burdycha in Lovra Planine skrbel za zbiranje predmetov. "S Pavletom Blaznikom sva v glavnem v poletnih počitnicah 1938 in 1939 obiskovala loške družine, pregledovala po stanovanjih, stikala po podstrešjih in odnašala ali z vozičkom odvažala, kar sva odbrala in so nama bili voljni izročiti" (Planina, 1989:11). Nekateri meščani so kar sami prinesli predmete, saj so jim lep vzgled predstavljali zelo aktivni člani muzejskega društva, "cenjeni in spoštovani ljudje" (II, 2001: 2), in starološki župnik dr. Ivan Veider, umetnostni zgodovinar. Kot klerik ni bil vključen v društvo, muzejskemu društvu pa je podaril prve predmete: tri kopije crngrobskih fresk (Planina, 1989: 11). "Ko so ljudje to videli, so začeli prinašati razne stare stvari, predmete, dokumente in muzej je postal zelo bogat", se strinja predsednik MD Škofja Loka v letu 2001 (II, 2001: 2).

Že v začetku so posedovali prek 900 muzejskih predmetov, ki so jih podarili meščani. To so bili cehovski predmeti (cehovske bandere, listine), umetniška dela (posnetki crngrobskih fresk) in etnološki predmeti, ki so pričali o življenju v preteklih stoletjih (glavniki, priprave za barvanje platna), kovaški izdelki, relief loškega ozemlja, izdelki umetne obrti (čipke), leposlovna in poljudnoznanstvena dela, razglednice, zemljevidi, rimski ostanki, spričevala loških šol, zbirka malega kruhka ...

V statistiki zbirke za leto 1937–1938²¹ je zabeleženo, da je muzej 915 razstavnih predmetov razstavljal na 400 kubičnih metrov prostornine. Odprt je bil 70 dni na leto. V tem času si je zbirke ogledalo 500 obiskovalcev. Za ogled zbirk so pobirali vstopnino, ki so bile poleg subvencij to leto edini vir dohodkov, kajti na statističnem obrazcu ni podatka o plačani članarini. Muzejsko društvo, ki je vključevalo 52 članov, je pripravilo dve predavanji, ki se jih je udeležilo 200 poslušalcev.

5.1.4.3 Arhiv in knjižnica

Pomembna naloga krajevnih muzejev je bila tudi vodenje arhiva (Vrabec, 1940). Zbiranje arhivskega gradiva je v Škofji Loki potekalo vzporedno z zbiranjem muzealij. Prof. France Planina piše o začetkih arhiva v Škofji Loki: "Okrajno sodišče in občina sta nam na

---

²¹ ZAL ŠKL – 259 ; teh. e. 3; 12; Statistika zbirke za leto 1937/1938.

posebno prošnjo prepustila nerabno arhivsko gradivo" (LR, 1964: 226). Kot poudarja dolgoletni arhivar škofjeloške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana dr. France Štukl (1997), so imele "arhivalije isto težo kot muzealije" (Štukl, 1997: 335). Iz prvotno društvene dejavnosti pa se je leta 1966 z novim arhivskim zakonom (U. l. SRS, št. 4/1966) osamosvojil tudi arhiv. Muzejska in arhivska dejavnost sta se ločili. Arhiv v Škofji Loki je padel pod pristojnost Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota v Škofji Loki (Štukl, 1997: 335). "Iz MD sta praktično nastali dve ustanovi, Loški muzej, kasneje pa tudi arhiv, zgodovinski arhiv," poudarja ravnatelj Loškega muzeja Franc Podnar (I2, 2001: 12).

Knjižničarska dejavnost v okviru muzejske dejavnosti se v Škofji Loki ni pojavila skupaj z ustanovitvijo muzeja leta 1939, temveč sega v leto 1946, ko so prizadevni člani Muzejskega društva Škofja Loka s privoljenjem Tavčarjeve družine prepeljali v muzej nekaj sto knjig iz Tavčarjevega dvorca na Visokem. Knjižnični fond se je postopoma večal in pokriva vse stroke, ki so zastopane v Loškem muzeju: arheologijo, etnologijo, zgodovino, umetnostno zgodovino in prirodoslovje (Kalan, 1995: 171–172). Z nekajletno zamudo, a še preden je muzejska dejavnost prešla v profesionalno upravljanje, so tudi v muzeju v Škofji Loki dobili knjižnico, ki "vsebuje vso literaturo, ki je obravnavala in ki obravnava v kateremkoli pogledu sedež krajevnega muzeja in njegovo okolico" (Vrabec, 1940).

5.1.4.4 Predavanja, ekskurzije, publikacije

Krajevni muzej je, v nasprotju z narodnim ali pokrajinskim, ki naj bi bila po tedanjem mnenju predvsem znanstveni ustanovi, znanstvena in izobraževalna ustanova. Poleg tega pa mora skrbeti tudi za informiranje javnosti o aktualnih temah (Vrabec, 1940). Da muzej v Škofji Loki izpolni to nalogo, zadano tudi s statutom,²² že od leta 1939 organizira Loške večere (danes Blaznikovi večeri po dr. Pavletu Blazniku). Prvi tovrsten večer je bil 12. aprila 1939 v risalnici meščanske šole, kajti tedaj muzejsko društvo še ni imelo lastnih prostorov. Prireditelji večera so z bobnanjem s starim mestnim bobnom vabili na Loški večer.²³ Udeleženci, ki so bili iz vrst meščanskih politikov, učiteljev, škofjeloških izobražencev, dijakov in študentov,²⁴ so poslušali predavanja o Škofji Loki, o loških arhivalijah, o pomenu mestnega muzeja in o pomembnih možeh z loškega ozemlja. Navzoče je pozdravil notar Stevo Šink, predavali pa so dr. Tine Debeljak, dr. Pavle Blaznik in prof. France Planina, dijak

²² SI ZAL ŠKL – 259; teh. e. 1; 1; Pravila Muzejskega društva v Škofji Loki.

²³ SI ZAL ŠKL – 259; teh. e. 1; 1; Vabilo na prvi loški večer.

²⁴ SI ZAL ŠKL – 259; teh. e. 1; 1; Slovenec, 14. april 1939.

meščanske šole je deklamiral Plestenjakovo pesem.²⁵ Dnevnik Slovenec poroča, da je Loški večer zelo lepo uspel, in zaključuje z željo, da bi se taki večeri še ponavljali.²⁶

Loški večeri so bili odprti za javnost, namenjeni posameznim aktualnim temam, ki so bile zanimive tudi za širši krog poslušalstva (II, 2001: 8). Sledili so Loški večeri, posvečeni umetnosti v Škofji Loki in njeni okolici (predaval je univ. prof. dr. Franc Stele), tretji večer pa je obravnaval obrtniške cehe s posebnim ozirom na Škofjo Loko (predaval je dr. Pavle Blaznik)²⁷. Zvrstile so se najrazličnejše teme od družboslovnih, umetnostnih, zgodovinskih do tehničnih.

V izobraževalno nalogo krajevnih muzejev sodijo tudi strokovni izleti, ekskurzije. Muzejsko društvo si je to nalogo zadalo tudi s statutom. Nadaljevalo je tradicijo "profesorskega ceha", ki si je na letnih srečanjih ogledoval zanimivosti iz bližnje okolice. Kam so šli in kaj vse so si ogledali je težko sklepati, kajti v razpoložljivih virih ni moč najti tega podatka.²⁸

Muzejsko društvo pa si je za eno temeljnih nalog zadalo tudi izdajanje publikacij. Če izpustimo publikacijo, ki je izšla ob prvi obrtno industrijski razstavi, ki so jo sicer pripravili tudi bodoči člani muzejskega društva, kajti muzejsko društvo takrat uradno še ni bilo formirano, pa pogled publikacije, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka, pokaže, da je društvo v prvih letih obstoja izdalo le malo publikacij. Leta 1939 je izšla Blaznikova študija O cehih na Slovenskem, potem pa dolgo nič. Prava publicistična dejavnost je zaživela šele nekako v petdesetih letih z vsakoletnim izdajanjem Loških razgledov (prvi so izšli leta 1954) in v sedemdesetih letih z izdajami dveh pomembnih monografij Škofja Loka in loško gospostvo Pavleta Blaznika leta 1973 in Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino Franceta Planine leta 1972. Do petdesetih let pa je publicistična dejavnost dokaj šibka. Delne razloge za to verjetno lahko iščemo v izbruhu druge svetovne vojne, kajti za vojni čas še kako velja izrek "Ko orožje govori, muze molčijo" ali bolje, takrat molči tudi humanistična znanost. Verjetno pa gre razloge iskati tudi v dejstvu, da se je društvo takoj po drugi svetovni vojni ukvarjalo z vprašanji novega prostora in za publicistično dejavnost ni bilo časa. Ko je muzej postal profesionalna ustanova, pa se je društvo začelo intenzivneje ukvarjati tudi z drugimi nalogami.

---

²⁵ ZA, ŠKL – 259; teh. e. 1; 1; Vabilo na prvi loški večer.

²⁶ ZAL, ŠKL – 259; teh. e. 1; 1, Slovenec, 14. april 1939.

²⁷ ZAL, ŠKL – 259; teh. e. 1; 1; Vabila na Loške večere.

²⁸ Na podlagi podatka, da je Muzejsko društvo Škofja Loka leta 1964 napravilo "že sedmi izlet", 29. in 30. avgusta 1964 (Planina, 1964: 216), lahko zaključimo, da v času med svetovnim vojnama člani Muzejskega društva Škofja Loka niso organizirali ekskurzij.

5.1.5 Podpora in financiranje

Od ustanovitve dalje je društvo uživalo veliko podporo občine. Ideja, da se ustanovi društvo, je naletela na veliko razumevanje in odobravanje. Kot je zapisano v sejnem zapisniku občine Škofja Loka: "Na pobudo g. profesorjev se soglasno sklene, da se ta predlog z navdušenjem pozdravlja ..." ²⁹ Predlog je na občini sprožil hitro reakcijo, kajti na občini so imenovali dva pooblaščenca, ki sta sodelovala pri ustanavljanju muzeja in društva. ³⁰ Pomoč je občina obljubila tudi pri iskanju društvenih prostorov.

S statutom predvideno financiranje društva so ustanovnina, dohodki od članarin, podpora občine in banovine. ³¹ Na prvi seji pripravljalnega odbora 2. novembra 1936 je bila izražena želja, naj v društvo kot člani pristopijo posamezni obrtniški cehi. Ti so že od srednjega veka dalje sinonim za bogastvo in poznavanje pomembnih gospodarskih vezi v srednjeveških mestih in kot taki so bili v društvu zelo zaželeni.

Društvu pa je bilo že od samega začetka izredno naklonjeno prebivalstvo Škofje Loke. S svojim delom so v meščanih utrdili zaupanje in to je bil ključ do tako bogate zbirke, ki so jo leta 1939 postavili na ogled. Kot razlaga ravnatelj Loškega muzeja v letu 2001, Franc Podnar: "Način je bil tak, da niti enega odkupa ni bilo. Za Loko je značilna dolgoletna, upam, da še danes, pripadnost tradiciji, muzeju, muzejskemu društvu. Takrat pa ni bilo primera, da bi karkoli odkupovali. Vedno so muzeju darovali, ali pa, določena oblika je bila dati v hrambo" (I2, 2001: 10).

Z vojno se delo muzejskega društva prekine. France Planina je iz muzejskih zbirk ravno še utegnil pobrati vse listine, s katerimi bi Nemci utegnili zagovarjati nemštvo in nacizem v Škofji Loki, saj je bila Škofja Loka celih 830 let v rokah nemških škofov iz Freisinga (Planina, 1989: 12).

---

²⁹ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1,1; Odgovor občinske uprave na predlog za ustanovitev muzeja.

³⁰ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1,1; Odgovor občinske uprave na predlog ustanovitve muzeja.

³¹ ZAL, ŠKL – 259, teh. e. 1,1; Pravila Muzejskega društva v Škofji Loki.

5.1.6 Sklepne misli

Če se ozremo nazaj na Vrabčev članek v Slovincu 1940, ko govori o nalogah krajevnih muzejev, lahko potrdimo, da so v Škofji Loki poskušali tem nalogam čim bolj slediti. Pri zbiranju predmetov so se osredotočili na gradivo, ki je lokalnega pomena in ki odraža tradicijo kraja. V Škofji Loki kot enem najstarejših srednjeveških mest na Slovenskem je ta tradicija nedvomno meščanstvo s spremljajočima dejavnostma, z obrtjo in trgovino.

Vse pridobljene muzealije so vestni člani muzejskega društva skrbno popisali in evidentirali, čeprav so, kot pravi Planina, ob "veliki vnemi nabiranja nekaj predmetov zamešali ali zabeležili pomanjkljive ali napačne podatke" (Planina, 1989: 11). Kakorkoli že, na te napake so jih opozorili strokovnjaki in tako so jih lahko rešili. Z vestnim popisom pridejo krajevne zbirke v znanstveno evidenco in kot take postanejo del narodne zakladnice kulturne dediščine.

Dokaj vestno so izvajali tudi informativno nalogo z organiziranjem muzejskih večerov, kjer so se ukvarjali z aktualnimi temami, zanimivimi tudi za širše občinstvo. Publicistična dejavnost pa je zacvetela šele po drugi svetovni vojni, ko muzej ni bil več v društvenih rokah, in šele takrat je verjetno napočil čas za druge dejavnosti, zadane s statutom.

Ustanoviteljem muzeja pa je povsem uspelo v meščanih zbuditi interes za lokalno zgodovino in za krajevni muzej. S svojim delom in z navdušenjem za lokalno zgodovino so pritegnili v svoje vrste številne meščane, ki so mnogo prispevali k bogastvu muzejskih zbirk. Zaradi svoje izobrazbe so bili cenjeni in spoštovani v lokalni skupnosti in to je še pripomoglo, da je zanimanje za muzej tako hitro naraslo.

5.2. Novo mesto

5.2.1 Zamisli o pomenu muzeja v Novem mestu

Že zelo zgodaj, le nekaj desetletij kasneje, kot je bil ustanovljen deželni muzej v Ljubljani (1821), in še pred ustanovitvijo muzeja v Celju (1882) in na Ptuju (1893), je bila tudi v Novem mestu leta 1865 izražena potreba po ustanovitvi muzeja. Žal je bila ta potreba le izražena. Ob praznovanju tako pomembnega jubileja, kot je petstoletnica Novega mesta, se verjetno porodi marsikatera ideja. Misli se popeljejo v preteklost in pojavi se želja po predstavitvi domačega kraja. Dr. Valentin Zarnik in prof. Fran Erjavec sta ob tem jubileju poudarjala, kako pomembna je za dvig narodne zavesti ustanovitev slovenskega izobraževalnega društva čitalnice in drugih vzgojnih ter gospodarskih ustanov (Jarc, 1976: 141).

Leta 1865 je bila res ustanovljena Narodna čitalnica. Na ustanovnem občnem zboru je bila izražena tudi potreba po ustanovitvi muzeja. Vendar ni šlo vse tako gladko. Čitalničarji so se zavzemali za zgraditev lastnega doma. Ko je bil leta 1885 Narodni dom, ki naj bi postal središče za narodno gibanje na Dolenjskem in kjer bi prostore dobil tudi muzej, dokončno sezidan, je prostore v njem dobila vrsta društev, privatnih stanovalcev in dekliška šola, na muzej pa so pozabili (Jarc, 1976: 141).

Prof. Janko Jarc (1976) se čudi, da v letih, ki so sledila, ni bilo čutiti potrebe po ustanovitvi muzeja, ne iz strokovnih vrst ne iz vrst Novomeščanov. Prof. Rafael Klemenčič, ki je v gimnaziji poučeval zgodovino, in zgodovinar prof. Ivan Vrhovec sta se ukvarjala z zgodovino Novega mesta, nista pa pomislila na ustanovitev muzeja. Tudi meščani, ki so si z zanimanjem ogledovali arheološke najdbe, na katere so naleteli pri gradnji nove kolodvorske ceste pod Marofom, niso pomislili, da bi te predmete hranili. Te in podobne izkopenine ter drugi predmeti, pomembni za zgodovino Novega mesta, so z Dolenjske odhajali v muzejske depoje na Dunaj in v Ljubljano (Jarc, 1976: 141). V zadnjih desetletjih 19. stoletja in v prvih desetletjih 20. stoletja v Novem mestu ni bilo človeka, ki bi se zavzel za domačo zgodovino in bi ga pretresli odhodi pomembnega zgodovinskega gradiva v druge kraje.

Povsem drugače pa je bilo v obdobju med obema svetovnima vojnama. Tedaj je kot profesor na novomeški gimnaziji služboval dr. Alojzij Turk, literarni zgodovinar in publicist. Ni bil rojen Novomeščan, doma je bil iz Verduna pri Stopičah, bil pa je pobudnik zbiranja muzejskih predmetov in ustanovitve muzejskega društva v Novem mestu in res je v tridesetih letih nastala prva zbirka arheoloških, kulturnozgodovinskih in narodopisnih predmetov,

ustanovljeno pa je bilo tudi muzejsko društvo. K ustanovitvi muzeja in muzejskega društva so pripomogle tudi slučajne arheološke najdbe Janka Jarca v Novem mestu (dva rimska grobova in znamenit halštatski knežji oklep) ter profesorji ljubljanske univerze: dr. France Stele in dr. France Mesesnel, zgodovinar dr. Milko Kos, ravnatelj mariborskega muzeja Franjo Baš, arheolog ljubljanskega Narodnega muzeja dr. Rajko Ložar in ravnatelj Narodnega muzeja dr. Josip Mal (Jarc, 1976: 141–145).

5.2.2 Ustanavljanje muzejskega društva v Novem mestu leta 1941

Za nastanek muzeja je bil nujen pogoj ustanovitev muzejskega društva. V okviru kulturnozgodovinskega odseka Olepševalnega in tujskoprometnega društva je bil leta 1932 osnovan poseben odsek, ki naj bi pripravil ustanovitev muzejskega društva. Leta 1935 je bil pri tem društvu res osnovan Pripravljalni odbor za ustanovitev muzejskega društva, katerega predsednik je bil odvetnik dr. Davorin Gros (Jarc, 1976: 144–145).

5.2.2.1 Zbiranje gradiva

Do leta 1941, ko je bil ustanovni občni zbor Muzejskega društva v Novem mestu, so člani pripravljalnega odbora zbirali gradivo in pripravili obrtnogospodarsko razstavo. Do ustanovnega občnega zbora so zbrali veliko gradiva. Šlo je predvsem za prispevke in druge darove, pri čemer je pomemben dar zasebni muzej duh. svetnika Mrkuna.³² Takratni župan Novega mesta dr. J. Režek jim je za hrambo teh predmetov dodelil dva v ta namen urejena prostora v podprtiličju meščanske šole (Jarc, 1976: 142).

Tam so bili poleg muzejskih predmetov tudi ostanki mestnega arhiva, svežnji aktov in fascikli starejše mestne registrature, ki sta jih leta 1934 v muzejsko shrambo prinesla prof. Janko Jarc in maturant Milan Dodič, in nekaj aktov nekdanjega terezijanskega okrožnega urada. Ostalo arhivsko gradivo je bilo med vojno uničeno. Kar je bilo shranjeno v muzejski shrambi v prostorih meščanske šole (muzealije in arhiv), so prof. Alojz Turk in dijaka I. Komelj in J. Penca reševali iz gorečega poslopja. Rešili so halštatski oklep in arhiv, ni jim pa uspelo rešiti skoraj popolne zbirke novomeškega tiska in ohranjenega dela Tandlerjeve izposojevalne knjižnice. Ohranjeno gradivo so začasno hranili v gimnazijskem poslopju, od koder je bilo preneseno v podstrešne prostore mestne hiralnice. Po osvoboditvi pa so spet dobili prostor v prenovljeni meščanski šoli, kjer pa je to gradivo izgledalo kot kopica papirja. Kot poroča Janko Jarc, je pri teh selitvah prihajalo do velikih izgub gradiva (Jarc, 1976: 141).

Ludvik Tončič obžaluje, da so bili najznamenitejši novomeški arheološki predmeti – knežji bronast oklep in drugi predmeti iz iste gomile, leta 1941 naskrivaj odpeljani v ljubljanski Narodni muzej, da ne bi postali italijanski vojni plen. Čeprav je znano, kje je bil oklep najden in kdo ga je izkopal, se v Dolenjskem muzeju še vedno nahaja le kopija, medtem ko je original še vedno v Narodnem muzeju (Tončič, 2000c: 53–63). Ponovno reševanje in urejanje arhivalij sta po vojni opravljala honorarna arhivska uslužbenca Otmar Skale in Jože Lavrič (Jarc, 1976: 141).

5.2.2.2 Obrtnogospodarska razstava

V okviru obrtnega tedna so tudi v Novem mestu pričeli pripravljati obrtnogospodarske razstave. Razstavni odbor Obrtnega društva in Okrajne obrtne zveze v Novem mestu je v osnovni in meščanski šoli med 4. in 13. julijem 1936 v Novem mestu pripravil dolensko obrtnogospodarsko razstavo. V Kulturnozgodovinskem vodniku v prispevku Janka Jarca iz leta 1976 lahko preberemo, da je šlo za prvo dolensko obrtnogospodarsko razstavo. Če pa pogledamo v Kroniko slovenskih mest v tretjo številko iz leta 1936, ugotovimo, da ni šlo za prvo obrtnogospodarsko razstavo v Novem mestu. Prvič so svoje izdelke razstavili novomeški obrtniki leta 1934. Razstava je bila takrat na ogled po izložbenih oknih novomeških trgovcev. Leta 1935 je prireditveni odbor za razstavo najel proste stanovanjske prostore v hiši Ivana Kastelica in ta razstava naj bi bila nekakšna priprava za razstavo leta 1936, ki je vključevala vse obrtnike in gospodarske panoge ter umetnostno in zgodovinsko razstavo. Razstavo so pripravili v novem poslopiju meščanske šole na 1300 kvadratnih metrih.³³ Poleg oddelka, kjer je bila predstavljena obrtna dejavnost Dolenske, je razstava vključevala tudi umetnostno in kulturnozgodovinsko razstavo. Ti dve razstavi so na pobudo predsednika Obrtnega društva Lojzeta Miriča in predsednika Olepševalnega društva Ferda Buka pripravili in uredili slikar Janez Mežan, umetnostni zgodovinar Jože Gregorič in prof. Janko Jarc, kasnejši člani muzejskega društva (Jarc, 1976: 143–145). Kot je zapisano v Kroniki slovenskih mest iz leta 1936, so z zbirko dokumentov novomeške preteklosti želeli "pobuditi interes za zbiranje in shranjevanje zgodovinsko važnih predmetov v novomeškem muzeju, ki naj bi se ustanovil".³⁴

Kulturnozgodovinska zbirka je našla svoj prostor v dveh učilnicah. Bila je izredno bogata in je vključevala dokumente in listine iz mestnega arhiva, nekaj portretov pomembnejših proštov iz kapiteljske galerije, stare tiske in rokopise iz frančiškanske

---

³² DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

³³ DM NM, Kronika slovenskih mest, 1936, št. 3, str. 198–199.

³⁴ DM NM, Kronika slovenskih mest, 1936, št. 3, str. 199.

knjižnice, cehovske knjige in listine, zastave in dokumente nekaterih društev, originale kompozicij Ignacija Hladnika in njegov portret (Božidar Jakac), dokumente in diplomo Frana Šukljeta in njegov portret (Ferdo Vesel), posmrtno masko (Jakob Ažman) in nekaj arheoloških predmetov (Jarc, 1976: 143).

Umetnostno razstavo je s predavanjem odprl univ. prof. dr. France Stele. Razstava se je razprostirala v telovadnici in eni učilnici. En del telovadnice je bil namenjen zbirki starih mojstrov, drug del Jožetu Gorjupu, tretji del Božidarju Jakcu in Ivanu Vavpotiču, na vzhodni steni pa je razstavljal Janez Mežan. Zbirka starih mojstrov, s katero so prireditelji želeli širšemu občinstvu pokazati malopoznane ali neopažene umetnine starih mojstrov,³⁵ je vključevala dela J. V. Metzingerja (Madona z Otočca), lunete nekdanjih frančiškanskih baročnih oltarjev in nekaj del neznanih slikarjev (sedemnajst večjih in manjših plastik, deset baročnih kipov, gotška plastika sv. Jurija). V drugem delu telovadnice so našla prostor dela Kostanjevičana Jožeta Gorjupa (devetnajst olj, dve freski, trideset radirank, dve risbi, ena suha igla, osem linorezov, enajst plastik v žgani glini). Božidar Jakac je razstavil triindvajset pastelov, sedem lesorezov, enajst risb, pet suhih igel, tri rdeče krede, en tuš in pet olj (veliko platno Novo mesto, avtoportret in portrete prof. Jožeta Kovača, avtorjeve matere in Franceta Prešerna). Ivan Vavpotič se je predstavil z dvema velikima portretoma v olju (plesalka Rut, dr. Niko Županič) in z delom Novo mesto. Janez Mežan pa je razstavil deset pastelov, štiri akvarele in eno kolorirano risbo. Kot pravi Janko Jarc, je bil namen razstave prikazati vsaj del umetnostnega bogastva, ki ga hranijo zasebni lastniki, frančiškanski samostan, proštija v Novem mestu in dediči J. Gorjupa v Kostanjevici (Jarc, 1976: 143–144).

Kulturnozgodovinska in umetnostna razstava je bistveno pripomogla, da se je širši javnosti prikazalo bogastvo Dolenjske, in si prizadevala dvigniti kulturno zavest Dolenjcev, ki, kot pravi Vrabec, "Slovenem še manjka" (Vrabec, 1940). Ljudje so počasi spoznavali bogato lokalno tradicijo in se jo učili spoštovati. Prizadevnim snovalcem razstave ta namen le ni najbolje uspel, kajti številni primeri po drugi svetovni vojni pričajo o nizki kulturni zavesti Novomeščanov. Tako Ludvik Tončič poroča o tem, koliko posmeha so bili deležni prof. Turk in dijaka Ivan Komelj in Jože Penca, ki so med drugo svetovno vojno reševali muzealije in arhivalije iz goreče meščanske šole (Tončič, 2000c: 53–63). V opravičilo bi lahko navedli vojno stanje in splošno paniko ter boj za preživetje, pa vendar tudi po drugi svetovni vojni ni bilo nič drugače. Prof. Karel Bačer je med šolskim odmorom našel dijake kaditi. Pozornost so mu pritegnili porumeneli papirji, v katere je bil zaviti tobak. Ugotovil je, da so zvijali tobak v

---

³⁵ Kronika slovenskih mest, 1936, str. 199

listih, iztrganih iz urbarjev (Tončič, 2000c: 53–63). Dalje Ludvik Tončič navaja pričanja Boga Komelja, da so ob vsejugoslovanski akciji nabiranja starega papirja leta 1951 vneteži nabrali za dva vagona starega papirja, ki so ga našli na podstrešju okrajnega poslopja, kjer se je nahajal mestni arhiv, in ga odpeljali v papirnico v Vevče (Tončič, 2000c: 53–63).

Da pa le ne bi bilo vse tako črnogledo in pogubno za zgodovinsko gradivo na Dolenjskem, so poskrbeli člani pripravljalnega odbora muzejskega društva, ki so leta 1941 tudi formalno ustanovili muzejsko društvo.

5.2.2.3 Ustanovitev muzejskega društva v Novem mestu

Delovanje pripravljalnega odbora za ustanovitev muzejskega društva v Novem mestu se je pokazalo tudi tik pred samim ustanovnim občnim zborom, ko so se tri dni pred občnim zborom odvijala predavanja o različnih temah, katerih rdeča nit je bila Dolenjska s prestolnico Novim mestom. Kot je zapisano v članku Muzejsko društvo v Novem mestu ustanovljeno, objavljenim v časopisu Jutro 11. januarja 1941, "so bila vsa predavanja sprejeta s toplim zanimanjem".

V torek, 7. januarja 1941, je v Sokolskem domu o narodnem prerodu Novega mesta predaval prof. Janko Jarc. Navzočim je predaval, kako se je narodna misel v Novem mestu borila s privilegiranim tujstvom.³⁶ Spregovoril je o ustanovitvi mestne garde, narodnih organizacij, čitalnic in gasilskih organizacij.³⁷ Sledila je projekcija filma akademskega slikarja Božidarja Jakca o Dolenjski in o Novem mestu. Gledalci so uživali ob posnetkih krajinskih motivov in ob podobah iz novomeškega življenja v letu 1931.³⁸ Predavanja so se nadaljevala v sredo, 8. januarja 1941, v Prosvetnem domu s skioptičnim predavanjem umetnostnega zgodovinarja Jožeta Gregoriča o arhitektonskih, kiparskih in slikarskih spomenikih v Novem mestu in okolici,³⁹ medtem ko je bilo predvideno predavanje univ. prof. dr. Milka Kosa o začetkih Novega mesta zaradi bolezni predavatelja prestavljeno.⁴⁰ Za tretji dan, četrtek, 9. januarja 1941, je bil v sejni dvorani mestnega magistrata predviden ustanovni občni zbor muzejskega društva v Novem mestu, pred tem pa je občinstvo poslušalo predavanje banskega konservatorja univ. prof. dr. Franceta Mesesnela o tem, kako se je pri nas širilo zanimanje za posamezne kulturne panoge, kako smo z ustanovitvijo Muzejskega društva v Ljubljani stopili ob bok drugim narodom, ki jih je zlasti romantika spodbujala k

---

³⁶ DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

³⁷ DM NM, Slovenec, 11. 1. 1941.

³⁸ DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

³⁹ DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

⁴⁰ DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

zbiranju starin, o nalogah muzeja v Novem mestu, ki naj prikazuje ljudsko življenje v Novem mestu nekdanj in danes.⁴¹ Po predavanju je sledil ustanovni občni zbor Muzejskega društva v Novem mestu.⁴²

Ustanovnega občnega zbora so se udeležili vsi vidnejši predstavniki javnega in kulturnega življenja Novega mesta ne glede na strankarsko usmerjenost (Jarc, 1976: 145). V članku Muzejsko društvo v Novem mestu ustanovljeno, ki je bil objavljen v časopisu Jutro 11. januarja 1941, lahko preberemo, da so se občnega zbora udeležili poleg številnega domačega občinstva še okrajni načelnik Vidmar, župan dr. Polenšek, predsednik okrožnega sodišča Gustav Barle, starosta sokolske župe dr. Vašič, gimnazijski ravnatelj Dolenc, ravnatelj kmetijske šole na Grmu inž. Avsec, kanonik prof. Kek, predsednik Mestne hranilnice J. Turk in drugi.⁴³ Zbrane je najprej pozdravil predsednik pripravljalnega odbora dr. Davorin Gros, sledilo je predavanje banskega konservatorja univ. prof. dr. Franceta Mesesnela, nato pa je prof. dr. Alojz Turk podal poročilo o delu pripravljalnega odbora. Navzoči so nato sprejeli pravila Muzejskega društva v Novem mestu ter določili članarino in nazadnje izvolili upravni odbor.⁴⁴

Prvi upravni odbor Muzejskega društva v Novem mestu, sestavljen ne glede na strankarsko pripadnost, so sestavljali: predsednik odvetnik dr. Ivan Vašič, Gustav Barle, prof. Oskar Frankič, Jože Gregorič, J. Gode, prof. Koštial, dr. Kyovsky, kan. Šešek, dr. A Turk in cand phil. Jovo Vašič, blagajnika prof. Kek in Ferdo Meršol, prvi častni član pa je postal duh. Svetnik Mrkun.⁴⁵

Uradno je društvo dobilo naziv Muzejsko društvo v Novem mestu⁴⁶, čeprav je v virih pogosto zaslediti tudi naziv Muzejsko društvo za Dolenjsko. Mogoče je, da se je ta naziv uporabljal tudi zato, ker so si člani zadali kot namen "pospeševati domoznanstvo v zgodovinskem, zemljepisnem, narodopisnem in prirodopisnem oziru na Dolenjskem, zlasti v novomeškem in črnomaljskem okraju."⁴⁷ Kakorkoli že, društvo si je prizadevalo pospeševati domoznanstvo, dvigniti kulturno zavest, kar je pomembna in ključna naloga, ki so jo muzejska društva in muzeji opravljali v času pred drugo svetovno vojno.

Društvo si je za uresničitev tega namena zadalo naslednje naloge: zbiranje zgodovinskih, zemljepisnih, narodopisnih in prirodopisnih predmetov ter ustanovitev

---

⁴¹ DM NM, Jutro, 11.1.1941.

⁴² DM NM, Vabilo na ustanovni občni zbor Muzejskega društva v Novem mestu.

⁴³ DM NM, Jutro, 11.1.1941.

⁴⁴ DM NM, Dnevni red ustanovnega občnega zbora, 9.1.1941.

⁴⁵ DM NM, Jutro, 11.1.1941.

⁴⁶ DM NM, Pravila Muzejskega društva v Novem mestu.

⁴⁷ DM NM, Pravila Muzejskega društva v Novem mestu.

knjižnice in arhiva, hranjenje predmetov organizacij in zasebnikov, pospeševanje znanstvenega raziskovanja in ohranjanje kulturne dediščine, zbiranje članov, prirejanje predavanj, ekskurzij, razstav, povezovanje s sorodnimi društvi, izdajanje publikacij, podpiranje Narodnega muzeja v Ljubljani v njegovem delovanju.⁴⁸

5.2.2.4 Podpora, financiranje

Sredstva za delovanje muzejske dejavnosti, ki so bila predvidena s sprejetim statutom, so bila članarina, ustanovna, volila, vstopnina v muzej, dohodki od predavanj in publikacij ter javne in zasebne podpore.⁴⁹ Muzejskemu društvu so nudili podporo župani, ki so se srečali s predlogom ustanovitve muzeja⁵⁰, meščani, ki so društvu darovali predmete,⁵¹ in duh. svetnik Mrkuna, ki je društvu podaril zasebni muzej.⁵² Že v tridesetih letih, ko so člani pripravljalnega odbora muzejskega društva začeli zbirati predmete, jim je takratni župan dr. Režek dodelil dva prostora v meščanski šoli, kamor so te predmete lahko shranili. Tik pred nemškim napadom na Novo mesto je občina bodočemu muzeju dodelila prve tri prostore v poslopju nekdanjega kapucinskega samostana (Jarc, 1976: 146).

5.2.3 Delovanje društva

Že pred formalno ustanovitvijo so člani pripravljalnega odbora za ustanovitev muzejskega društva pripravili vrsto prireditev, s katerimi so želeli opozoriti na pomembnost zgodovinskega gradiva na Dolenjskem in potrebo po načrtnem zbiranju in hranjenju le tega. V ta namen so začeli zbirati gradivo, pripravili so kulturno umetnostno razstavo v okviru obrtnogospodarske razstave in predavanja v večerih pred ustanovnim občnim zborom.

Prestavljeno predavanje M. Kosa so izpeljali 4. marca 1941. V tem mesecu naj bi začeli nabirati tudi članstvo, občina pa naj bi bodočemu muzeju dodelila prve prostore v poslopju nekdanjega kapucinskega samostana (Jarc, 1976: 146). Vse je kazalo, da bo dolgo pričakovano muzejsko društvo zaživelo polno življenje in začelo uresničevati vse naloge, zadane s statutom, nakar so njihova prizadevanja nasilno prekinjena, kajti 11. aprila 1941 se v Novem mestu začne vojno obdobje. Med drugo svetovno vojno je delo muzejskega društva

---

⁴⁸ DM NM, Pravila Muzejskega društva v Novem mestu.

⁴⁹ DM NM, Pravila Muzejskega društva v Novem mestu.

⁵⁰ DM NM, Slovenec, 11. 1. 1941.

⁵¹ DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

⁵² DM NM, Jutro, 11. 1. 1941.

bolj ali manj mirovalo, le zagnani člani, ki so ostali v Novem mestu, so reševali zbrane muzealije in arhivalije iz gorečih in podirajočih se poslopij.

5.2.4 Ponovna oživitev muzejske dejavnosti po drugi svetovni vojni

Društvo je bilo ponovno oživljeno po osvoboditvi leta 1946 in ne šele leta 1950, kot v Kulturnozgodovinskem vodniku iz leta 1976 navaja Janko Jarc (Tončič, 2000c: 53–63). O tem se lahko prepričamo na podlagi Programa Muzejskega društva za okrožje Novo mesto, ki ga je spisal Bogo Komelj v imenu pripravljalnega odbora 1. julija 1946. V Programu lahko preberemo, da je društvo med vojno "popolnoma prenehalo s svojim delovanjem. Sedaj pa po zmagovitem zaključku naše borbe je prišel čas, da resno začnemo z delom, da bo novomeško okrožje dobilo svoj muzej."⁵³ Glavna naloga muzejskega društva je postala zbiranje muzejskega gradiva in iskanje prostorov za muzejsko zbirko.⁵⁴ Pri iskanju prostorov so se obrnili na medkrajevno ljudski odbor s prošnjo, da jim priskrbi prostore, kjer bi lahko odprli muzej, kajti že leta 1945 so začeli z zbiranjem predmetov. Najprej bi predstavili zbirko NOB, nato mestni muzej, nato še arheološkega in etnografskega.⁵⁵

Ustanovni občni zbor obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu pa je potekal 27. februarja 1950 v Sindikalnem domu. V začetku so se spomnili delovanja Muzejskega društva izpred druge svetovne vojne. Bogo Komelj, društveni tajnik, je poudaril, da je bilo društvo obnovljeno že 27. avgusta 1946, ko je notranji oddelek novomeškega okrožja odobril društvena pravila in dovolil obstoj društvu,⁵⁶ vendar iz drugega vira, ki ga prav tako hrani Dolenjski muzej, lahko razberemo, da je Oddelek za notranje zadeve območja v Novem mestu dne 2. julija 1946 na podlagi društvenih pravil in društvenega programa dovolil ustanovitev Muzejskega društva za okrožje Novo mesto.⁵⁷ Za predsednika je bil izvoljen učitelj Jože Zamljen - Drejče, za tajnika pa Bogo Komelj (Jarc, 1976: 146 in Tončič, 2000c: 53–63), čeprav se tudi v tem razni viri nekoliko razlikujejo. Če sledimo zapisniku obnovljenega Muzejskega društva iz leta 1950, je v prvotno predlaganem odboru predsednik sodnik dr. Mile Jenko, Bogo Komelj je predlagan za podpredsednika, Jože Zamljen - Drejče pa za vodjo sekcije NOB. Ker je predlagan odbor preštevilčen, na občnem zboru predlagajo nov odbor, ki mu predseduje Bogo Komelj, gospodar je Severin Šali, med odborniki pa je tudi Jože Zamljen

---

⁵³ DM NM, Program Muzejskega društva za okrožje Novo mesto.

⁵⁴ DM NM, Program Muzejskega društva za okrožje Novo mesto.

⁵⁵ DM NM, Zapisnik ustanovnega občnega zbora obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu.

⁵⁶ DM NM, Zapisnik ustanovnega občnega zbora obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu.

⁵⁷ DM NM, Dovoljenje za ustanovitev Muzejskega društva v Novem mestu.

- Drejče.⁵⁸ Od kje podatki, da je predsednik postal Jože Zamljen - Drejče, tajnik pa Bogo Komelj, ni čisto jasno, možno pa je, da sta ti dve funkciji omenjena nosila v pripravljalnem odboru in je tako prišlo do napačnega sklepanja. Na začetku zapisnika namreč lahko preberemo: "Ker je bil predsednik Muzejskega društva tov. Zamljen Jože zadržan, otvori občni zbor društveni tajnik tov. Komelj Bogo."⁵⁹

Poglavitna naloga Muzejskega društva, ustanoviti muzej, se je začela uresničevati leta 1949, ko so stekle intenzivnejše priprave. Na ustanovnem občnem zboru 27. februarja 1950 je bil sprejet sklep o ustanovitvi muzeja in Žen je spregovoril o pomenu muzeja za Novo mesto.⁶⁰ Ljudski odbor Ljubljanske oblasti v Ljubljani je 1. junija 1950 izdal odločbo, da preide Dolenjski muzej v Novem mestu v pristojnost Okrajnega ljudskega odbora Novo mesto. S tem je bil določen tudi vodja muzeja, to je postal Srečko Zabrič, prof. zgodovine in zemljepisa (Tončič, 2000c: 53–63). Muzej v Novem mestu je postal profesionalna ustanova.

5.2.5 Knjižnica, arhiv

Začetki ustanovitve arhiva v Novem mestu segajo v leto 1935, ko je Muzejsko društvo pričelo zbirati muzealije in arhivalije za bodoči novomeški oziroma dolenjski muzej (<http://www.novomesto.si/si/kultura/ustanove/arhiv/>). Muzejsko društvo je pridobilo tudi arhiv, ki je v Novem mestu že obstajal in o katerem je Ivan Vrhovec napisal, da "kopica papirja iz zadnjih treh stoletij ne zasluži tega imena".⁶¹ Prenesen je bil v novo šolsko poslopje, ki ga je za potrebe snujočega se mestnega muzeja opremil župan dr. J. Režek.⁶²

Okrajni arhiv Novo mesto je bil ustanovljen leta 1946, leta 1957 je bil priključen Dolenjskemu muzeju, vendar je takrat Dolenjski muzej že profesionalna ustanova. Od leta 1952 je bil upravnik muzeja istočasno tudi vodja arhiva (<http://www.novomesto.si/si/kultura/ustanove/arhiv/>). Ustanovitev arhiva in mestnega muzeja v Novem mestu nista sovpadala.

Tudi o knjižnici, ki naj bi bila neobhodna spremljevalka lokalnega muzeja (Vrabec, 1940), je težko povedati kaj določenega, kajti podatkov o organiziranem knjižničarskem delu ni moč zaslediti. Povsem logično pa je sklepati, da je muzej zbiral in hranil tudi literarno

---

⁵⁸ DM NM, Zapisnik ustanovnega občnega zbora obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu.

⁵⁹ DM NM, Zapisnik ustanovnega občnega zbora obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu.

⁶⁰ DM NM, Zapisnik ustanovnega občnega zbora obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu.

⁶¹ Kronika slovenskih mest, 1937, št. 2, str. 82.

⁶² Kronika slovenskih mest, 1937, št. 2, str. 82.

gradivo, vendar podatkov o kakšni sistematizaciji tega gradiva iz razpoložljivih virov ni bilo moč razbrati.

5.2.6 Sklepne misli

Zamisli o muzejski dejavnosti in sistematizaciji zgodovinskih predmetov na Dolenjskem ter zavedanje pomembnosti le tega so se pojavile že zelo zgodaj, vendar je do uresničitve preteklo še skoraj celih sto let, ko se našli zagnani Novomeščani, ki so obudili stare zamisli in jih začeli uresničevati. Kot najpomembnejšo nalogo so si zadali ustanovitev muzeja, vendar so se prej organizirali kot muzejsko društvo in začeli zbirati in hraniti predmete, pomembne za dolenjski okoliš. Pri tem so se srečevali s težavo pomanjkanja gradiva, ki je bilo v letih pred sistematičnim zbiranjem odpeljano v prestolnico.

Uresničitev njihove najpomembnejše naloge, ustanovitev muzejske zbirke s knjižnico in arhivom, prekine druga svetovna vojna, vendar takoj po vojni dejavnosti društva stečejo naprej. Ustanovitev muzeja ter knjižnice in arhiva so si člani zadali s statutom, ki je bil sprejet na občnem zboru 9. januarja 1941, vendar še deset let ta točka ni bila uresničena. Zdi se, da se je zataknilo pri iskanju primernih prostorov za te dejavnosti, kajti deset let kasneje na občnem zboru obnovljenega Muzejskega društva Komelj potoži, da je bilo veliko predmetov odpeljanih v Ljubljano, ker niso našli primernih prostorov za zavarovanje, in se obrača na Medkrajevni ljudski odbor, da jim priskrbi prostore.⁶³

Pomanjkanje primernih društvenih prostorov je verjetno tudi razlog, da se društvo še ni začelo ukvarjati s publicistično dejavnostjo, ki je tudi ena od zadanih nalog. Ker pa na srečo nekatere kulturne dejavnosti lahko potekajo brez infrastrukture, je društvo pripravilo predavanja o Dolenjski in s tem precej pripomoglo k dvigu kulturne zavesti med Dolenjci. To pa je ne nazadnje cilj prizadevanj vseh muzejskih društev, je prepričan Vrabec (Vrabec, 1940).

---

⁶³ DM NM, Zapisnik ustanovnega občnega zbora obnovljenega Muzejskega društva v Novem mestu.

5.3. Krško

5.3.1 Prva privatna zbirka v Krškem, odprta za javnost

Krško polje je poseljeno že od prazgodovine dalje in kot tako je bogata zakladnica arheoloških virov. Oton Aumann iz Krškega se je ukvarjal z raziskovanjem paleontoloških najdišč. Odkril je najdišča fosilov in petrafaktov in pri tem naletel na arheološke predmete. Najdene predmete, svojo privatno zbirko, je Aumann razstavil za javnost leta 1938.⁶⁴ V tridesetih letih, ko glavno vprašanje postane narodno vprašanje in narašča zanimanje za zgodovino domačega kraja, je bila verjetno ta zbirka tudi glavni razlog, da se je interes javnosti za preteklost zbudil.

V začetku leta, 19. januarja 1939, so se sestali dekan Kurent, dr. Tomšič, R. Engelsberger, Josip Vutkovič, Jožko Pfeifer, Ivan Jerman, Franc Vodopivec, Oton Aumann in Henrich Lazarini, člani pripravljalnega odbora za ustanovitev muzejskega društva v Krškem. V svoje vrste so povabili tudi predstavnike brežiškega okraja dr. Mušiča, Krajška in Tratnika, v odbor pa so vključili še Stiplovška, Stovička, Likarja in Kozjeka. Njihovi glavni nalogi sta bili pripraviti društvena pravila in odpreti muzejsko zbirko.⁶⁵

5.3.2 Ustanovitev muzejskega društva v Krškem

Še istega leta, 30. septembra, je bilo muzejsko društvo uradno ustanovljeno. Ustanovni občni zbor se je odvijal v posvetovalnici mestnega gospodarskega odbora v Krškem⁶⁶ in dr. Mušič je poudaril, da je oblikovanje muzejskega društva na arheološko tako pomembnem območju še kako aktualna,⁶⁷ kot najvažnejšo nalogo društva pa je označil zbiranje in varovanje bogastva, ki ga je v okolici Krškega nakopičila zgodovina.⁶⁸

Društvo se je zavezalo, da bo nabiralo, kupovalo in hranilo predmete lokalnega pomena za zgodovinski, narodopisni, umetnostni, umetnostnoobrtni in prirodopisni muzej v Krškem, oživljalo smisel za zgodovino, narodopisje in umetnost, širilo znanje o zgodovini, ustanovilo muzejsko knjižnico, prirejalo predavanja, izvajalo publicistično funkcijo in ohranjalo zgodovinsko pomembne stavbe in spomenike.⁶⁹ Lokalni muzej bo nastanjen v baročni cerkvi

---

⁶⁴ Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

⁶⁵ Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

⁶⁶ Kronika slovenskih mest, 1939, št. 4: 241.

⁶⁷ Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

⁶⁸ Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

⁶⁹ Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

sv. Duha in ne bo konkuriral Narodnemu muzeju v Ljubljani, piše univ. prof. dr. B. Saria in izpostavlja še drugo zelo važno funkcijo društva, ki pa je varovanje zgodovinskih spomenikov na terenu. Izrazi upanje, da bodo izkopavanja postala bolj sistematična, pod budnim očesom strokovnjakov pa bi lažje potekalo tudi opazovanje in registriranje vseh slučajnih najdb.⁷⁰ Tudi ko Janko Vrabec govori o področju delovanja posameznih muzejev, izpostavlja kot prioriteto nalogo muzejskega društva v Krškem ukvarjanje z bogato arheološko zgodovino okraja (Vrabec, 1940). Dr. Saria se tudi zaveda, kako koristni za poznavanje nacionalne zgodovine so prav lokalni muzeji, kajti če dobro delujejo, so tesno povezani s svojo okolico in domačini mu bolj zaupajo.⁷¹

5.3.3 Delovanje društva

Muzejsko društvo se je usmerilo v najpomembnejšo nalogo, v ustanovitev muzeja. V ta namen so se usmerili v adaptacijo baročne cerkvice sv. Duha, ki je bila namenjena za muzejsko zbirko. Lokalni muzej so odprli 11. novembra 1940, slabo leto po ustanovnem občnem zboru muzejskega društva v Krškem.⁷² Gradivo za prvo muzejsko zbirko so darovali zasebni zbiratelji in člani muzejskega društva (Moder, 1992: 11).

Žal o drugih nalogah, zadanih s statutom na ustanovnem občnem zboru, na podlagi razpoložljivih virov ni moč potegniti tehtnih zaključkov. Nepodpisani avtor publikacije Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989 sicer piše o "zagnanem delu članov društva do začetka druge svetovne vojne", vendar ničesar ne spregovori o drugem delovanju društva in lahko se upravičeno vprašamo, koliko je ta podatek sploh verodostojen. Lahko le verjamemo tem besedam, preveriti, da je bilo res tako, pa ne moremo. Upoštevati moramo, da se ob takem jubileju, kot je štiridesetletnica nekega muzeja, pač ne spodobi napisati, da člani muzejskega društva niso bili zagnani.⁷³

Vojni čas je v Krškem prekinil prizadevanja članov muzejskega društva. Nasprotno pa je nemški okupator želel zbirko razširiti in urediti neke vrste okrajni muzej, ki bi prikazoval in

---

⁷⁰ Kronika slovenskih mest, 1939, št. 4: 241–242.

⁷¹ Kronika slovenskih mest, 1939, št. 4: 241–242.

⁷² Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

⁷³ Pri viru Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, ki služi kot glavno gradivo o Muzejskem društvu v Krškem, pa moramo vedeti tudi, da to ni gradivo o Muzejskem društvu, temveč o Posavskem muzeju in je Muzejsko društvo omenjeno zgolj kot začetnik organizirane muzejske dejavnosti v tem delu Slovenije. Pisec te publikacije citira podatke o delovanju društva pred drugo svetovno vojno, ki naj bi jih hranil arhiv Posavskega muzeja Brežice, vendar je ta arhiv trenutno založen. Ogromno gradiva o Muzejskem društvu pa je ohranjenega iz časa po drugi svetovni vojni, vendar je muzej takrat obstajal že kot profesionalna ustanova in je za to raziskavo neuporabno.

utemeljeval nemštvo na tem ozemlju. Zbirko so prestavili v Valvasorjevo hišo. Drugih podatkov o obstoju in delovanju tega muzeja ni.⁷⁴

Slikar Franjo Stiplovšek, član predvojnega Muzejskega društva, je postal upravnik Mestnega muzeja v Krškem, katerega zbirke so se nahajale v Valvasorjevi hiši. Ob pomoči arheologa dr. Rudolfa Brataniča je po drugi svetovni vojni v brežiškem gradu uredil novo muzejsko postavitvev. V sedmih grajskih sobah so bile predstavljene arheološka in narodopisna zbirka, zbirka poznega srednjega veka, doba fevdalizma in meščanstva. Zbirka je odprla svoja vrata 26. junija 1949 (Moder, 1992).

---

⁷⁴Štirideset let posavskega muzeja Brežice 1949–1989, Vodič k razstavi 16, Brežice, 1989.

5.4. Prekmursko muzejsko društvo

5.4.1 Nujnost organiziranega zbiranja gradiva o Prekmurju

Da Prekmurje potrebuje ustanovo, ki bi bedela nad shranjevanjem prekmurske kulturne dediščine, so se že zgodaj zavedali in to tudi javno izražali prekmurski intelektualci. Dr. Franc Ivanocy, Števan Kuhar in Jožef Klek ml. so bili med prvimi, ki so začeli zbirati gradivo o Prekmurju (Kuzmič, 1996:16). Leta 1915 je bogoslovec Jožef Baša v Novinah zapisal, da je ustanovitev muzeja v Prekmurju nujna, kajti muzej je idealen prostor za seznanjanje z zgodovino nekega področja. Podobno sta razmišljala tudi Franc Bajlec in Vilko Novak leta 1928, kajti v Novinah zasledimo članek, ki govori o tem (Vršič, 2002: 45).

5.4.2 Razstava prekmurskega tiska

Ivan Zelko se je lotil zbiranja prekmurskih knjig, časopisov in rokopisov in leta 1932 sta v Murski Soboti z Vilkom Novakom pripravila razstavo prekmurskega tiska. Zbrano gradivo je predstavljalo prvi knjižni fond za poznejšo knjižnico Prekmurskega muzejskega društva (Kuznič, 1996; Vršič, 2002). Kot je zapisal Franjo Baš (Baš, 1939: 317), nastane v Murski Soboti leta 1935 Prekmursko muzejsko društvo, ki je začelo z literarnim prikazovanjem prekmurske preteklosti.

5.4.3 Ustanovitev društva

Preteklo je par desetletij, da je želja po ustanovitvi muzeja v Prekmurju postala resničnost. Jeseni leta 1934 so šolski upravitelj Franc Gumilar, profesor Vilko Novak in pravnik Vladimir Škerlak osnovali pripravljalni odbor, ki naj bi pripravil vse potrebno za ustanovitev Prekmurskega muzejskega društva. Cilje društva so predstavili v Murski krajini⁷⁵: osnovanje muzeja, ki bo s svojimi zbirkami predstavljal Prekmurje, vršil vzgojno in znanstveno funkcijo, zbiranje narodopisnega in umetnostnega gradiva, književnih del v prekmurskem narečju in literature o krajih ob Muri (Vršič, 2002: 46). V raznih časopisih po Sloveniji so objavili poziv, v katerem so poudarjali potrebo po raziskovanju gradiva in potrebo po muzeju v Prekmurju (Kuzmič, 1996:16).

---

⁷⁵ Tednik za gospodarstvo, prosveto in politiko, ki je začel izhajati 6. marca 1932. Prvenstveno je bil namenjen somišljenikom Živkovićeve vlade (Kuzmič, 1990: 75–88).

Z vabilom na ustanovni občni zbor, ki je bil 23. junija 1935 v meščanskem domu v Murski Soboti, so se obračali na vse, ki bi želeli vsestransko preučevati prekmursko zemljo in ljudstvo v zemljepisnem, zgodovinskem, narodopisnem, jezikoslovnem, slovstvenem, socialnogospodarskem in splošnokulturnem pogledu. Od 96 članov se jih je ustanovnega občnega zbora udeležilo 46. Prisotna pa sta bila tudi dr. Fran Kovačič in Niko Vrabl kot predstavnika Zgodovinskega društva Maribor (Vršič, 2002: 46; Kuzmič, 1996: 16).

Na ustanovnem občnem zboru so sprejeli pravila društva, se seznanili z njegovimi nalogami in izvolili odbor. Predsednik je postal Franc Gumilar (šolski upravitelj v Lipovcih), podpredsednik Vilko Novak (profesor v Mariboru), tajnik Vladimir Škerlak (odvetnik), blagajnik Rudolf Mušič (profesor v Murski Soboti), arhivar Andrej Šavli (šolski upravitelj v Predanovcih), gospodar Janez Nemeč (študent) in knjižničar Ivan Zelko (teolog), za odbornika pa je bil imenovan Miroslav Kokolj (učitelj v meščanski šoli v Lendavi) (Vršič, 2002, Kuzmič, 1996).

O nalogah in namenu društva je spregovoril Vilko Novak, dr. Fran Kovačič pa je omenil delovanje Zgodovinskega društva v Mariboru tudi na območju Slovenske krajine (Vršič, 2002: 47).

5.4.4 Delovanje društva

Prvi redni občni zbor društva je bil 29. septembra 1935. Vilko Novak je pripravil predavanje o prvem prekmurskem posvetnem pisatelju Jožefu Košiču, nato pa so izvolili nov odbor: predsednik je postal Vilko Novak, podpredsednik Franc Gumilar, tajnik Vladimir Škerlak, blagajnik Franc Bajalec, knjižničar Ivan Zelko, odborniki pa Bela Horvat, Andrej Šavli in Miroslav Kokolj (Kuzmič, 1996). Sklenili so še, da bo društvo izdajalo razne publikacije, s katerimi bi uspešneje razvijali svoje znanstveno delovanje (Vršič, 2002).

Poleti 1935 so začeli pri Bratoncih izkopavati gomile, vendar je izkopavanja ustavil banovski spomeniški referent Fran Stele z utemeljitvijo, da kot nestrokovnjaki niso pristojni za take posege in da to spada v pristojnost Mestnega muzeja v Mariboru (Kuzmič, 1996:16).

Avgusta 1935 so začeli z načrtnim zbiranjem knjižnega gradiva. Sresko načelstvo v Lendavi so prosili, naj po šolah pošlje okrožnico, v kateri prosi šole, da bi stare knjige odstopili knjižnici društva (Kuzmič, 1996:16). Kako je bila akcija uspešna, je težko presoditi, kajti podatkov o tem ni mogoče zaslediti nikjer. Voditi so začeli tudi bibliografijo prekmurskih tiskov. S pomočjo izdajateljev in založnikov, ki so odgovorili na vprašalnike,

sestavljene v ta namen, so leta 1939 zbrali kartoteko prekmurskega časopisja (Kuzmič, 1996:16).

Leta 1937 in 1939 je društvo dalo pobude za preimenovanje nekaterih krajev v Prekmurju, vendar do zelenega preimenovanja ni prišlo (Kuzmič, 1996:16).

Prva strokovna ekskurzija, ki jo je društvo organiziralo 18. avgusta 1936, je bila ogled fresk in gotske cerkve v Turnišču. Predavanje o tem sta pripravila Vilko Novak in Ivan Zelko. Novembra 1937 so predstavili načrte o nadaljnjem delovanju. V mislih so imeli predavanja iz lokalne zgodovine, predavanja na politično, kulturno in socialno tematiko ter predavanja izobraževalne narave (Kuzmič, 1996:16, Vršič, 2002: 48). Vendar so, kot lahko preberemo v Kuzmičevem članku o Prekmurskem muzejskem društvu (1996), v letu 1938 organizirali štiri predavanja, ki so bila slabo obiskana in društvo je razmišljalo o novih oblikah dela.

Posebno slovesnost je 12. septembra 1937 pri sv. Benediktu v Krašovcih društvo pripravilo ob jubilejih dveh zaslužnih prekmurskih mož, Miklošu Kuzmiču in dr. Francu Ivanocyju. Z njuno pomočjo se je prekmursko prebivalstvo začelo usmerjati v slovenstvo. Ob 200-letnici rojstva pisatelja Mikloša Kuzmiča so na zunanji strani cerkve postavili spominsko ploščo pisatelju, ki je prekmursko prebivalstvo približal slovenski besedi. Dr. Francu Ivanocyju, branitelju narodnih pravic, ki se je zavedal moči slovenskega tiska nad prekmurskim prebivalstvom, pa so ob 80-letnici rojstva postavili nagrobnik. Ob tej priložnosti je izšla tudi prva knjiga, ki jo je Muzejsko društvo izdalo, z naslovom "Mikloš Kuzmič – dr. Franc Ivanocy". Avtorja knjižne publikacije sta Ivan Zelko, ki je spregovoril o življenju in delovanju Mikloša Kuzmiča, in Vilko Novak, ki je predstavil dr. Franca Ivanocyja.

Izdali so dve razglednici, z motivom turniške cerkve in portalom soboškega gradu ter kartico z Ivanocyjevim nagrobnikom. Dobiček od prodaje je bil namenjen za delovanje društva (Kuzmič, 1996:16).

Člani muzejskega društva so v soboškem gradu leta 1937 pripravili razstavo gradiva iz prevratne dobe. Razstavili so letake iz let 1918–1921, slike, slovstvo iz prevratne dobe, rokopise, denar in dokazila o določanju prekmurskih meja (Vršič, 2002 : 48).

V mariborskem Časopisu za zgodovino in narodopisje so objavljali letna poročila o delovanju Prekmurskega muzejskega društva, strokovne članke pa so objavljali tudi aktivni člani društva: Zelko, Novak, Kokolj idr. Namere, da bi dvojno številko Časopisa za zgodovino in narodopisje posvetili Prekmurju, je preprečila druga svetovna vojna (Kuzmič, 1996:16).

5.4.5 Prostorska stiska

Ves čas svojega delovanja do druge svetovne vojne je Prekmursko muzejsko društvo iskalo prostore za svoje aktivnosti, za shranjevanje in restavriranje že zbranega gradiva in za osnovanje muzeja. Župan Hartner jim je obljubil prostore, vendar obljube ni izpolnil (Kuzmič, 1996:16).

Prostor za muzejsko zbirko so sprva določili v grajski kapeli, a zaradi prevelikih stroškov za obnovo je bil ta načrt neizvedljiv. Potrebo po muzeju so izrazili tudi slovenski zgodovinarji na zborovanju leta 1940. Pozdravili so prizadevanje Prekmurskega muzejskega društva za ustanovitev muzeja in pozvali oblasti, naj mu omogočijo primerno nastavitev. V soboški osnovni šoli so našli večjo sobo, ki bi bila primerna za konserviranje in restavriranje muzejskih predmetov (Kuzmič, 1996:16).

Nadaljnje delovanje je preprečila druga svetovna vojna. Zbirka je ostala na šoli, med vojno so jo prenesli v delavski dom, po vojni pa je Bela Horvat zbirko prenesel v soboški grad, kjer so dobili tri prostore. Leta 1956 je bil na istem gradu ustanovljen pokrajinski muzej (Kuzmič, 1996: 16).

5.4.6 Sklepne misli

Kljub pomanjkanju prostorov, ki so za muzejsko dejavnost nujno potrebni, je Prekmursko muzejsko društvo zglede nalogam, ki si jih je zadalo. Osredotočili so se na zbiranje gradiva lokalnega pomena: prekmurski tisk, publikacije o Prekmurju, letaki iz prevratne dobe, denar ... Tiskane publikacije v slovenskem jeziku so bile za Prekmurje ključnega pomena, kajti odnos do slovenstva v Prekmurju ni bil tako samoumeven kot v ostali Sloveniji. S pomočjo publikacij v slovenskem jeziku se je prebivalstvo bolje zavedlo slovenstva. Zbrane tiskane publikacije so bile osnova knjižnici Prekmurskega muzejskega društva.

S prirejanjem strokovnih ekskurzij in predavanj so vršili informativno vlogo, kajti med prekmursko občinstvo so želeli razširiti znanje o kulturni zgodovini in pomenu muzeja za okolico. Podobno nalogo je vršila tudi publicistična dejavnost Prekmurskega muzejskega društva.

Vse od ustanovitve muzejskega društva leta 1935 dalje se je društvo prizadevalo, da bi osnovali muzej, vendar nikakor niso dobili primernih prostorov, kamor bi zbirke postavili. Ena najvažnejših postavk muzejskega društva – osnovanje muzeja z lastnimi prostori – se je

tako uresničila šele nekaj desetletij kasneje, ko je muzej leta 1965 v soboškem gradu dobil svoje prostore in pridobil ime pokrajinski muzej.

5.5. Druge muzejske zbirke, ustanovljene v tridesetih letih 20. stoletja

Zgoraj našete muzejske zbirke družijo mnogo podobnosti. V vseh primerih so bili pobudniki za nastanek zbirk prizadevni člani muzejskih društev. V želji zbrati, ohraniti in javnosti predstaviti predmete lokalnega pomena so si zadali plemenit cilj – ustanovitev muzeja lokalnega pomena. Po študiju vseh primerov lahko zatrdimo, da je bil predpogoj za ustanovitev muzeja oblikovanje muzejskega društva, ki je pripravilo vse potrebno za ustanovitev muzeja. Tako so v Škofji Loki, v Krškem, v Murski Soboti in nekoliko kasneje v Novem mestu v času med vojnama muzejske zbirke postopno ugledale luč sveta.

V tem času pa sta nastala in bila za javnost odprta še dva muzeja, Mestni muzej Ljubljana in Sokličev muzej, ki ju zaradi tega dejstva ne smemo izpustiti, čeprav z zgoraj naštetimi zbirkami nimata veliko skupnega.

5.5.1 Mestni muzej Ljubljana

Mestni muzej Ljubljana bi lahko primerjali z omenjenimi, kajti ustanovljen je bil z namenom, da bi zbiral predmete, pomembne za Ljubljano. Ljubljanski mestni svet je leta 1935 ustanovil Mestni muzej. S tem je razbremenil Narodni muzej. V štirinajstih razstavnih sobah so leta 1937 postavili na ogled stalno zbirko stanovanjske kulture ljubljanskega meščana od 15. do začetka 19. stoletja (Moder, 1992). Glede na predmet zanimanja ga lahko prištevamo med t. i. krajevne muzeje. Razlikuje pa se po glavnem akterju ustanovitve. V ozadju nastanka Mestnega muzeja Ljubljana sloni Ljubljanski občinski svet, ki je sklenil ustanoviti muzej, medtem ko so bili pri omenjenih zbirkah pobudniki ustanovitve muzeja člani muzejskih društev.

5.5.2 Sokličev muzej

Omeniti moramo še Sokličev muzej, ki ga je župnik Jakob Soklič odprl za javnost leta 1937. Bil je ljubiteljski umetnostni zgodovinar in je začel z intenzivnim zbiranjem umetniških predmetov in knjig. Leta 1937 je javnosti predstavil svoje zbirke. Njegova zbirka šteje okrog 1500 muzealij. Poleg zgodovinskih, arheoloških in etnoloških predmetov je v zbirki največ umetniških del in predmetov umetne obrti. Soklič je zbral umetniška dela starejših avtorjev: J. A. Straussa, J. J. Mersija, N. Knüpferja, O. V. Pistorja, in dela slovenskih ter tujih umetnikov, svojih sodobnikov: L. Šušmelja, F. Goloba, M. Maleša, F. Miheliča, L. Spacala, J. Tisnikarja, K. Pečka, B. Jakca, L. Pandurja, Z. Mušiča, T. Stegovca, J. Oltjena, T. in L. Kasimirja, W. Berga in drugih

(<http://gostje.kivi.si/muzej/slo/zbirke/soklicevmuzej/index.htm>).

Iz opisa vsebine zbirke vidimo, da vključuje najrazličnejše predmete in da ni omejena na določeno geografsko območje. Tako po predmetu zanimanja kot po ustanovitelju je ne moremo primerjati z obravnavanimi, z njimi si deli le čas nastanka.

6. Zaključek

Prehod v novo nacionalno državo leta 1918 je slovenski kulturi dal nov naboj. Že v času avstro-ogrške monarhije se srečamo z raznoliko kulturno ustvarjalnostjo Slovencev, vendar se šele v lastni državi ta kulturna produkcija lahko potencira. V vseh vidikih razvijajoče se slovenske kulture je zaznati močno domoljubno noto, načrtno negovanje in poudarjanje slovenstva. Leta, desetletja in stoletja življenja pod tujo oblastjo so pustila svoj pečat in okrepila željo Slovencev po kulturnem izražanju v maternem jeziku. Pridevnik "slovenski" je rdeča nit časa med vojnama. Gre za odmik od "nemškega", ki je dolga stoletja narekoval življenja ljudi na slovenskem ozemlju ter odmik od enotne jugoslovanske nacije. Nacionalna zavest Slovencev se je krepila in vse bolj jasno in glasno izražala. Zdi se, da so se dobrodošlo in brez občutka strahu odklenila velika vrata v nacionalna prostranstva slovenskih glav. Odmik od "nemškega" je zaznati v vseh pogledih kulturnega življenja slovenskega prebivalstva.

S slovenizacijo šolstva, ki smo mu priča v novi državi, so storjeni osnovni koraki k nadaljnjemu kulturnemu razvoju. Slovenska univerza v Ljubljani postane dostopnejša in bodoči slovenski intelektualci se kalijo v domačem okolju. Za slovensko znanost skrbi Akademija znanosti in umetnosti, za znanja in branja željne pa številne knjižnice. Iz radijskih valov in z gledaliških odrov se sliši slovenski knjižni jezik, izdanih je vse več časopisov v slovenskem jeziku. Radio, knjige in gledališki odri postanejo mediji, ki širšo slovensko publiko seznanjajo z izvornimi slovenskimi umetniškimi deli ter s prevedenimi deli svetovnih klasikov. Za hrambo slovenske kulturne in naravne dediščine pa skrbijo muzeji, tisti iz časa avstro-ogrške monarhije ter številni oblikovani med vojnama. Vključujoč še številna znanstvena, strokovna in umetniška društva, ki tudi v novi državi nadaljujejo s svojim delovanjem, je slika kulturnih ustanov na Slovenskem kar dovršena.

V letih med vojnama je zaznati velik interes za področje zbiranja in beleženja kulturne dediščine. Muzejem, delujočim že v avstro-ogrski monarhiji, Deželnemu oz. Narodnemu muzeju, muzeju v Celju, zasebnemu muzeju v Kamniku, muzeju na Ptuj, Šolskemu muzeju v Ljubljani, muzejskama zbirkama v Laškem in Kopru ter trem muzejem v Mariboru, se v tem času pridružijo še Etnografski muzej, Prirodoslovni muzej, Mestni muzej v Ljubljani, za področje likovne umetnosti se osnuje Narodna galerija, novi, krajevni muzeji pa nastanejo še v Škofji Loki, v Novem mestu, v Murski Soboti in v Krškem. Ti muzeji nastanejo izven

takratnih kulturnih središč, kar je še dokaz več, da je zanimanje za slovensko kulturno dediščino zajelo celotno slovensko ozemlje.

V tridesetih letih 20. stoletja so imeli Slovenci za sabo že dobro desetletje življenja v novi državi. Politično, družbeno in kulturno so se oddaljili od nemštva, ko je postala ideja o enotnem jugoslovanskem narodu, ki bi združeval Slovence, Hrvate in Srbe, močna. V teh političnih razmerah je Josip Vidmar izrazil jasno stališče (1932), da se Slovenci ne smejo kulturno utopiti v jugoslovanstvu. Glavno vprašanje tridesetih let je postalo narodno vprašanje. Ustanavljanje muzejskih društev in muzejev ravno v tem času ni naključje. Pobude za muzejsko dejavnost lahko razumemo v luči teh razmer, kajti poudarjanje lokalne dediščine je poudarjanje slovenske dediščine.

Kmalu po letu 1918 je država poddržavila določene kulturne ustanove, tiste, ki so bile nacionalnega pomena. Državna podpora je resda omogočila delovanje na profesionalni ravni in kvalitetno delo, vendar so bile te ustanove žal redke. Ker so se intelektualci zavedali pomembnosti lokalne dediščine in dejstva, da je sistematično hranjenje le-te ključnega pomena pri oblikovanju samozavestnega naroda, so v lokalni skupnosti oblikovali muzejsko društvo in lokalni (mestni) muzej društvene narave. Na ta način so znotraj kulturne politike tistega časa omogočili lokalnim muzejskim zbirkam, da so zagledale luč sveta. Lokalne muzejske zbirke bi dopolnjevale zbirke vseslovenskega pomena in tako obogatile razvijajočo se muzejsko dejavnost na Slovenskem.

Glede na vse pridobljene informacije o omenjenih muzejskih društvih lahko podamo sliko, kako je delovalo muzejsko društvo med svetovnima vojnoma, ko je snovalo muzej, ki še ni bil profesionalne narave, in ko so se z zahtevnimi nalogami, ohraniti kulturno preteklost, soočali ljubiteljski zgodovinarji. Situacijska slika stereotipnega muzejskega društva v obdobju med vojnoma temelji na pridobljenih in skrbno preučenih podatkih o muzejskih društvih v Škofji Loki, v Novem mestu, v Murski Soboti in v Krškem.

Povod za organizirano javno zbiranje in beleženje lokalne kulturne zgodovine je bila praviloma razstava lokalne materialne kulture, zasnovana kot priložnostna razstava v poletnem času, ki je pokazala, da se v mestu nahaja pomembno gradivo. Med intelektualci je zrasla ideja, da zbirko predmetov ohranijo, jo nadgradijo ter razstavijo kot stalno muzejsko zbirko. Predpogoj za osnovanje lokalnega muzeja je bilo oblikovanje muzejskega društva.

Lokalno muzejsko društvo je na slovesnem ustanovnem občnem zboru sprejelo pravila, ki so bila močno podobna pravilom Muzejskega društva za Slovenijo. Kot glavni namen društva so pravila določala osnovanje muzejske zbirke, knjižnice in arhiva ter hranjenje in zbiranje zgodovinsko, zemljepisno, prirodopisno in narodopisno pomembnih predmetov,

izdajanje publikacij ter organiziranje raznih prireditev. Ustanovitev muzejskega društva kot predpogoja za ustanovitev muzeja je bila čisto praktične narave. Muzejsko društvo je namreč družilo raznolike ljudi, tako po smeri izobrazbe kot idejno, vendar z istim interesom. Da je muzejsko društvo vključevalo meščane različnih poklicnih dejavnosti in različnih idejnih usmeritev, naj bi bila prednost, ki bi v širši javnosti pomagala vzbuditi interes za lokalni muzej. Vodilni predstavniki muzejskega društva so bili intelektualci, ki so prihajali iz vrst gimnazijskih profesorjev, odvetnikov, sodnikov, zdravnikov, akademskih slikarjev, teologov, trgovcev. Za upravljanje in vodenje društva in muzeja so izvolili predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika in gospodarja. Funkcije so bile neplačane in samo dobra volja in zagnanost je gnala člane, da so vestno opravljali svoje naloge. Zavedali so se, da kljub temu, da njihove funkcije niso profesionalne narave, morajo kar se da dobro opravljati zadane naloge. V nasprotnem primeru bi bilo njihovo delo popolnoma brez pomena.

Tako je bil zastavljeni cilj vse bliže. Lokalna oblast je predloge članov muzejskega društva o ustanovitvi krajevnega muzeja, ki bi skrbel za kulturno dediščino, podpirala. Kako ne, ideja o negovanju slovenstva je bila vendar v tistem času še kako poudarjena. Nova muzejska društva so nastala v okolju, kjer je bil nemški oz. madžarski vpliv nekdanj zelo močan, in to je bil tudi odločilen dejavnik za tako močno narodno zavest. Muzejske zbirke so se z izbruhom druge svetovne vojne soočale z idejami agresorjev, ki so hoteli po svoje interpretirati zbrano gradivo in ga uporabiti kot dokaz o njihovi oblasti nad ozemljem. Vsakokrat je zagnanim članom muzejskih društev uspelo rešiti zbirke.

Muzejsko društvo je svoje področje zanimanja omejilo na predmete lokalnega pomena. Njihov interes so obsegali predmeti, ki so poudarjali tradicijo kraja, pa naj gre za kulturnozgodovinske, zgodovinske, etnološke, arheološke ali umetnostnozgodovinske zbirke. V tej značilnosti se krajevni muzeji razlikujejo od specializiranih muzejev nacionalnega pomena. Člani muzejskega društva so se zavedali, da je ogromno dragocenih predmetov iz njihovega območja romalo v muzeje v Ljubljano ali celo dlje, pa vendar so bili veseli, da so v kraju vzpostavili nek nivo kulturne zavesti.

Za prvotno majhne muzejske zbirke je občina kmalu našla prostor, ker pa so se zbirke s časom širile in bogatile, so skromni prostori postali neprimerni. Zataknilo se je pri iskanju večjih prostorov, ki bi bili primerni za muzej, kajti na voljo ni bilo veliko primernih stavb. Glavni vir dohodkov so predstavljale članarine in vstopnine v muzej. Na finančno podporo občine in banovine muzejsko društvo ni računalo. Člani muzejskega društva pa so naleteli na široko podporo domačinov in veseli so bili vsakega daru ali donacije in ravno podarjeni predmeti so sestavljali prve zbirke.

Tako občinska oblast kot širša javnost sta načeloma podpirala delovanje muzejskega društva, drugo vprašanje pa je, koliko se je javnost resnično udeleževala predavanj in drugih prireditvev muzejskega društva. Predavanja so bila sicer ena glavnih nalog muzejskega društva, vendar se zdi, da je po začetnem velikem navdušenju zanimanje zanje rahlo upadlo. V okviru ustanovnega občnega zbora so pripravili številna predavanja o lokalno pomembnih dogodkih. Pri tem moramo upoštevati dejstvo, da je bilo muzejsko društvo aktivno dobri dve leti, ko je njegovo delovanje prekinila druga svetovna vojna, in ravno ko je program društva lepo stekel, so ga že prekinili vojni dogodki. Tudi publicistična dejavnost v tako kratkem času ni zaživela, kot je bilo načrtovano. Izdanih je bilo le malo publikacij.

Vzporedno z muzejsko dejavnostjo sta stekli tudi arhivska in knjižničarska dejavnost. Sprva močno prepletene in povezane veje so se ločile, kajti kopica gradiva bi v nasprotnem primeru postala nepregledna. Za vse tri veje je skrbel društveni gospodar in ob upoštevanju dejstva, da gospodar po izobrazbi praviloma ni bil ne bibliotekar, ne arhivar in ne kustos, si lahko predstavljamo, kako zahtevno je bilo vestno opravljati vse zadolžitve in da je hitro postalo nujno, da se funkcija gospodarja sprostijo in da se naloge porazdelijo med profesionalne izvajalce.

Kljub vsemu lahko zaključimo, da so prizadevni ljubiteljski zgodovinarji odigrali pomembno vlogo pri oblikovanju slovenske kulturne identitete v obdobju med svetovnima vojnama. S svojim ugledom so v lokalni skupnosti vzbudili interes za kulturno dediščino in veliko prispevali k popularizaciji muzejske dejavnosti na Slovenskem. Poznavanje lastne tradicije in lastnih korenin je sila pomembno v obdobju tranzicije, ko je narod v negotovem pričakovanju nečesa novega in se hkrati oddaljuje od znane preteklosti. Dokazovanje večstoletne lastne tradicije je Slovencem v prvi Jugoslaviji dalo samozavest, občutek moči in pomembnosti. Podkrepljeni z vedenjem o samem sebi so se na političnem področju lahko enakovredno kosali s številčno močnejšimi narodi tako znotraj iste države kot s številnimi drugimi evropskimi narodi.

Situacijo, s kakršno se je slovenski narod soočal v obdobju med svetovnima vojnama, lahko primerjamo s situacijo ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo. V obeh primerih se je Slovenija srečala s širšo Evropo. Trideseta leta 20. stoletja so bila čas do tedaj največje odprtosti Slovenije do ostale Evrope. V taki situaciji je nujno, da narod nastopi samozavestno, brez občutka manjvrednosti in nepomembnosti. Le s tako predstavo o samem sebi bo narod lahko enakovreden drugim. Leta 2004 je bila za slovenski narod podobna situacija. Kljub temu, da je preteklo sedem desetletij, da je tudi slovenski narod postal zrelejši, je bil vendarle maja 2004 postavljen pred situacijo, ki bi lahko zamajala temelje njegovi samozavesti.

Številčno majhen narod se je postavil ob bok ostalim štiriindvajsetim državam velike evropske skupnosti. Pomembno je postalo, da narod ne podleže morebitnim negativnim predsodkom o sebi in da se zave, da bo s svojo edinstvenostjo bogatil evropski mozaik. Bojazen, da bo narod izgubil lastno identiteto, je odveč, če narod še naprej skrbi za lastno izročilo.

7. Viri in literatura

Arhivski viri

ZAL, ŠKL – 259 (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki), gradivo o Muzejskem društvu Škofja Loka.

Teh. e. 1; 1/A: Kronika sestankov loških profesorjev.

Teh. e. 1; 1: Prva knjiga zapisnikov Muzejskega društva v Škofji Loki od 22. avgusta 1936 dalje – do 19. novembra 1948.

Teh. e. 3; 12: Spisi v zvezi z zgodovino Muzeja in Muzejskega društva 1937–1951.

DM NM, Dolenjski muzej Novo mesto, mapa Muzejsko društvo v Novem mestu.

Izrezki in fotokopije poročil o delovanju muzejskega društva.

Literatura

- Andrejka, Rudolf, Planina, France (1936): Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj. Odbor za I. obrtno-industrijsko razstavo od 12. julija do 16. avgusta 1936 v Škofji Loki, Škofja Loka.
- Baš, Franjo (1939): Muzeji, galerije, arhivi in spomeniško varstvo v Sloveniji 1918-1938. V: Lavrič, Jože (ur.): Kulturne ustanove. Spominski zbornik Slovenije; ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Jubilej, Ljubljana.
- Berčič, Branko (1986): Pobuda za organiziranje muzejske dejavnosti; ob petdesetletnici. Loški razgledi, 33, str. 37–45.
- Berčič, Branko (1987): Snovanje in ustanovitev Muzejskega društva v Škofji Loki, ob petdesetletnici". Loški razgledi, 34, str. 11–25.
- Bezljaj Krevel, Ljudmila (1998): Halo, tu radio Ljubljana! Katalog k razstavi Tehniškega muzeja Slovenije ob sedemdesetletnici ustanovitve Radia Ljubljana. Tehniški muzej Slovenije, Ljubljana.
- Brojan, Matjaž (1999): Začetki radia na Slovenskem. Modrijan, Radio Slovenija, Ljubljana.

- Ciperle, Loža (2001): Univerza v Ljubljani in njeni rektorji. Katalog razstave Univerza v Ljubljani 2000–2002, Univerza v Ljubljani.
- Dolenc, Ervin (1992): Kulturna zakonodaja v Sloveniji v času jugoslovanskega klasičnega parlamentarizma 1918-1929. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik 32, 1-2, str. 35-45.
- Dolenc, Ervin (1996): Kulturni boj. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Dolenc, Ervin (1994): 75 let neprekinjenega delovanja Univerze v Ljubljani; Obdobje 1919–1941. V: Vilfan, Marjeta (ur.): 75 let neprekinjenega delovanja Univerze v Ljubljani. Krog, Ljubljana, str. 9–11.
- Dolenc, Ervin, Godeša, Bojan, Gabrič, Aleš (1999): Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji. Modrijan, Ljubljana.
- Dolenc, Ivan (1937, 1991): Moja rast. Mohorjeva družba, Celje.
- Dolenc, Ivan (1968): Profesorski ceh v Škofji Loki. Loški razgledi, 15, str. 72-77.
- Gregorič, Marjan (1983): Posavski muzej Brežice. 108. zvezek zbirke vodnikov kulturni in naravni spomeniki Slovenije.
- Enciklopedija Slovenije, 1993, XV.
- Jarc, Evgen (1934): Kulturne naloge naših mest; iz predavanja na kongresu Zveze mest Kraljevine Jugoslavije v Beogradu l. 1930. Kronika slovenskih mest, št. 1, 1, str.43–47.
- Jarc, Janko (1976): Petindvajset let Dolenjskega muzeja. V: Novo mesto. Kulturnozgodovinski vodnik. Dolenjski muzej, Novo mesto.
- Jarc, Janko (1937): Novomeški mestni arhiv. Kronika slovenskih mest, št. 2, str. 82–87.
- Kalan, Mira (1995): Knjižnica Loškega muzeja. V: Knjižnice na Škofjeloškem. Škofja Loka, str. 171–172.
- Kladnik, Darinka (1998): Sto muzejev na Slovenskem. Prešernova družba, Ljubljana.
- Koblar, France (1939): Gledališče. V: Lavrič, Jože (ur.): Kulturne ustanove. Spominski zbornik Slovenije; ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Jubilej, Ljubljana.
- Koblar, France (1976): Moj obračun. Slovenska matica, Ljubljana.
- Kremenšek, Slavko (1997): Dileme in težnje v študentskem gibanju. V: Vodopivec, Peter, Mahnič, Joža, (ur.): Slovenska trideseta leta: simpozij 1995, Slovenska matica, Ljubljana.
- Kronika slovenskih mest (1936), št. 3, str. 198–200.
- Kuzmič, Franc (1996): Prekmursko muzejsko društvo, Kulturna priloga Vestnika, 8. 2. 1996.

- Kuzmič, Franc (1990): Časopisje raznih strank v Prekmurju. V: Zbornik soboškega muzeja, št. 1, Murska Sobota, str. 75–88.
- Lavrič, Jože (ur.) (1939): Kulturne ustanove. Spominski zbornik Slovenije; ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Jubilej, Ljubljana.
- Loški muzej; vodnik po zbirkah, Loški muzej, Muzejsko društvo Škofja Loka, Škofja Loka, 1995.
- Loški razgledi (1964), št. 11, str. 226.
- Melik, Vasilij (1997): Univerza in znanost. V: Vodopivec, Peter, Mahnič, Joža (ur.): Slovenska trideseta leta: simpozij 1995, Slovenska matica, Ljubljana.
- Moder, Gregor (ur.) (1992): Vodnik po slovenskih muzejih. Zveza muzejev Slovenije, Ljubljana.
- Občni zbor Muzejskega društva, Poročilo o arhivu, Loški razgledi, 1964, str. 226.
- Planina, France (1964): Muzejski izlet. Loški razgledi 11, str. 216
- Planina, France (1989): Spomini na odprtja Loškega muzeja. Loški razgledi 36, str. 11–15.
- Slovenci v 20. stoletju, Katalog stalne razstave, Muzej novejše zgodovine, Ljubljana, 1999.
- Saria, B. (1939): Ob ustanovitvi Muzejskega društva za politična okraja Krško in Brežice v Krškem. Kronika slovenskih mest, 1939, št. 4: 241–242.
- Štirideset let Posavskega muzeja Brežice 1949–1989 (1989), vodič k razstavi 16, Brežice.
- Štukl, France (1997): Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka., Loški razgledi 44, str. 334–338.
- Tončič, Ludvik (2000): Petdeset let Dolenjskega muzeja Novo mesto, Rast, letnik 11, št. 1 (67), str. 71–77.
- Tončič, Ludvik (2000a): Dolenjski muzej 1950–2000, Dolenjski muzej, str. 31–43.
- Tončič, Ludvik (2000b): Ustanovitev in prva leta Dolenjskega muzeja. V. Oblikovanje kulturnih ustanov in razvoj Novega mesta v kulturno središče Dolenjske. Društvo Novo mesto, str. 53–63.
- Vodopivec, Peter, Mahnič, Joža (1997): Slovenska trideseta leta: simpozij 1995, Slovenska matica, Ljubljana.
- Vrabc, Janko (1940): Naši krajevni muzeji. Velikonočna priloga Slovenca, 1940.
- Vrišer, Sergej (1988): Osnove muzeologije. Likovni odsevi, Ljubljana.

- Vršič, Nataša (2002): Kulturno približevanje Prekmurja s Slovenijo (1919–1941): diplomsko delo, Ljubljana.
- Zakon o društvih, shodih in posvetih. Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, II, 3.10. 1931, str. 1205-1208.

Intervjuji

- Transkript intervjuja s predsednikom Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2001 (I1).
- Transkript intervjuja z ravnateljem Loškega muzeja v letu 2001 (I2).

Internetni viri

<http://www.novomesto.si/si/kultura/ustanove/arhiv/>

<http://www.narmuz-lj.si>

<http://www.kks-kamnik.si/sadnikar/>

<http://gostje.kivi.si/muzej/slo/zbirke/soklicevmuzej/index.htm>

<http://www.etno-muzej.si>

<http://www.pmuzej-mb.si>

8. Priloge

Priloga A: Transkript intervjuja s predsednikom Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2001 (I1).

Priloga B: Transkript intervjuja z ravnateljem Loškega muzeja v letu 2001 (I2).

Priloga A: Transkript intervjuja s predsednikom Muzejskega društva Škofja Loka (I1)¹

K: Predstavila sem se vam že, veste tudi, da delam raziskavo v okviru predmeta Metode kvalitativne analize pri prof. dr. Franetu Adamu o MD Škofja Loka. Vprašalnik sem razdelila v štiri sklope, in sicer: prvi sklop zadeva nastanek MD, drugi se dotakne sodelovanja MD z drugimi ustanovami oz. institucijami, tretji sklop vključuje publikacije, ki jih MD izdaja in četrti prireditve, ki jih organizira. Če se strinjate, lahko kar začneva.

I1: Prav.

K: Kdaj se je porodila ideja za nastanek Muzejskega društva?

I1: V prvi polovici tridesetih let ob razstavi škofjeloških obrtnikov se je pokazalo, da ima Loka, kot staro obrtniško mesto, precej tudi materialne kulture. In so se intelektualci, ki so se poleti dobivali, to je bil t.i. Profesorski ceh, to so bili profesorji v glavnem, ki so bili drugače izven Škofje Loke, v Ljubljani pa tudi drugod. Takrat je jugoslovanski režim pošiljal intelektualce izven svojih, recimo, nacionalnih krogov, zato, da bi ta jugoslovanski princip bil močnejši. Imeli so se priložnost dobiti poleti. In po tradiciji starih loških cehov, ki so bili izredno močni v srednjem veku in tudi kasneje, so se tudi oni v šali imenovali Profesorski ceh. Ko so pa vidli, da se ljudje zanimajo za te stvari, bi rekel zgodovino pa to, so sklenili, da predlagajo Občini, da se ustanovi Muzejsko društvo, oz. najprej so se oni sami formirali kot Muzejsko društvo. To je bilo leta 1936 in že v samem začetku je bil predsednik dr. Pavle Blaznik, veliki poznavalec, tudi avtor te znamenite knjige Škofja Loka in Loško gospostvo od 973 do 1803, do propada. In njemu so se družabniki, kot je bil prof. Dolenc, prof. Planina, Molinaro, Sušnik, Šolar, Miklavčič, sama znana imena. In na osnovi tega so ustanovili muzej. Loški muzej je bil prvi pokrajinski muzej na Slovenskem, ustanovljen l. 1959, napisano je v tisti zgibanki, ki sem ti jo dal. Tako, da je MD boter Loškega muzeja. Zato, ko si zadnjič videla na našem rednem sestanku, da nam nudi Muzej ta tehnični servis, razpolago za seje, občne zборе, redne, izredne, nam daje prostor, potlej poskrbijo njihovi delavci za pošto, za računovodske zadeve, tak gentelmski dogovor.

---

¹ V prilogo je vključen del intervjuja s predsednikom Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2001 Alojzijem Pavlom Florjančičem, ki je relevanten za obravnavano temo diplomskega dela. Celoten transkript intervjuja se nahaja v arhivu avtorice diplomskega dela.

K: Kar se tiče same ustanovitve MD in posledično tudi Muzeja. Pobudnike za ustanovitev MD sva že omenila, II:da, profesorski ceh, K: Iz zgodovinskih dejstev ustanavljanja kulturnih ustanov v Sloveniji v tridesetih letih dvajsetega stoletja nam je znano, da so se muzeji ustanavljali kot društvene in ne državne ustanove. Tako je bilo verjetno tudi v primeru ustanovitve Loškega muzeja. Zanima me, s kakšnim namenom se ustanovi društvo? A je blo tudi prvotni namen zbiranje domoznanskega gradiva?

II: Natančno tako. Zato, ker so vedeli, da brez tega bo šlo dosti v pozabo. K sreči so imeli tu, v Stari Loki tudi župnika, dr.Ivana Vajderja, umetnostnega zgodovinarja. To je avtor tudi prve knjižice o Crngrobu. Pomembna je njegova umetnostno-zgodovinska doktorska disertacija o stari Ljubljanski stolnici. Danes mogoče malo pozabljen. On je dal tudi prve eksponate. Kot klerik ni bil vključen v samo društvo. Ampak je bil zelo pomemben in prvi muzejski predmeti so bili njegova donacija. Ko so ljudje to videli, so začeli prinašati razne stare stvari, predmete, dokumente in muzej je postal zelo bogat, a ne, sam muzej je bil bogat. Sreča je bila, da je bil potlej Sušnik, mislim da, med vojno tajnik. Med vojno ta..., bi reku, to ni delovalo. Vendar je vedel, kaj je potrebno, da ni bila zbirka, ki je bila takrat že zelo bogata, odpeljana v Nemčijo. Nemci so v osrednjih ozemljih te kulturne, bi reku, domoznanske, umetniške stvaritve zelo, posebej na območju, kjer so smatrali, da je pod vplivom nemške kulture, so težili, da to odpeljejo. On je uspel, da do tega ni prišlo. Mislim, da ravno Sušnik. Rešil je tudi zlate oltarje, ki bi bili drugače požgani v Dražgošah in so zdaj en od pomembnih eksponatov v Loškem muzeju. V kapeli so ti, res da manjka nekaj skulptur, vendar so na enem mestu shranjeni. Bili so neokrnjeno preneseni v času druge svetovne vojne.

K: Skleпам, da so imeli člani Profesorskega ceha, člani MD eno avtoriteto, mislim, ugled, ne vem kako naj rečem, v glave ljudi so vcepljali zavest, da predmeti, ki jih imajo po domovih so vrednosti, da to ni za zavreči, da naj bi bilo to malo shranjeno.

II: Oni so s spoštljivim odnosom do tradicije, ko so to razstavili, pa o tem govorili, so ljudje, seveda, ker so bili to v tistem času cenjeni in spoštovani ljudje, ker izobrazba ni bila tako široka, kot je danes. To so bili profesorji, doktorji in tako naprej, inženirji, ne, posebej cenjeni. In če so to oni nekako meli do tega pozitiven odnos, in so znali to tudi ljudem prikazat, so na ta način dosegli, da so jim ljudje nosili razne primerke. O stvareh je tudi dosti zapisanega, ljudje so se odprli nekako in zaradi tega je Loški muzej tudi tako bogat zlasti po etnografskih artiklih. Prvič: to ni blo industrijsko tako preveč razvito, tako, da se je dosti tega

še ohranilo, tudi ni bila po vojni ta industrializacija ali urbanizacija tako groba, ker je Loka bila, kar je zate mogoče pomembno, vedno konservativno mesto, ni bila deležna neke modernizacije, v zgodnih letih po vojni. Zaradi tega je marsikaj se ohranilo. Takrat so bile ideje, da se glavno cesto za Poljansko dolino spelje skozi Mestni trg. Da se podre Homanova hiša, da se tam postavi velik betonski most, da se praktično trg modernizira. S tridelnimi okni, da se fasade spremenijo in tako naprej. Ker je pa to konservativno mesto, pa dolgo časa ostane nerazvito v narekovajih. Ni bilo pokvarjeno s sodobno arhitekturo. Ko pa se Loka v sedemdesetih letih gospodarsko in industrijsko razvije, je bila pa že zavest o dediščini že tako visoka, da je bila Loka eno prvih mest, ki je sprejeto smernice o mestnem jedru, o varovanju in tako naprej. Se pravi, da sta oba elementa šla v prid Loka. Po eni strani zgodnja zavest intelektualcev in potlej tudi odzivnost ljudi. Po drugi strani pa manj hitra, manj agresivna modernizacija, industrializacija kraja. S tem so ogromno pokvarili. Po vojni je bilo moderno, staro je bila slika starega režima. Vse je bilo treba stran vreči. Tukaj pa so bili konservativni, ne v tem slabem smislu, ampak v smislu, da cenijo staro, cenijo izročilo, a ne. Jasno, da so moderni, imajo avtomobile in tako naprej. Vendar odnos do tradicije, to naredi Loko malo od drugih krajev, jo malo nad povprečje daje. To je tudi v kulturološkem smislu zanimivo, zakaj Loka, ne. Zmerom so tu ljudje bili tudi do slikarstva, umetnosti manj trdi, manj pomislekov imeli, kot kje drugje.

K: Verjetno je to tudi dolga zgodovina Loke...

I1: ...da odprtost, zlasti Poljanska dolina, ki je bila tudi z Italijo povezana. Ti prihajaš iz tega Selškega konca, ki pa je bil vedno bolj zadržan, bolj zaprt, bolj tradicionalen. Ostanki tirolskega jezika so se v Sorici dolgo ohranili, ravno zaradi te zaprtosti doline, manj komunikacije. Ljudje so težje živeli, zaradi tega bli bolj odgovorni, malo manj za novotarije. Poljanska dolina je bila vedno bolj odprta, fizično in tudi tako. Srečanje take bolj ortodoksno konservativne selške strani in nekoliko bolj odprte liberalne poljanske zgodovine, se to v Loka meša, zraven tega pa še vpliv metropole Ljubljane, ki je razmeroma blizu, pa tudi nazaj. Loka je bila lepa, ohranjena in tudi za Ljubljančane zanimiva. Oni so prinašali potlej nekaj svetovljanstva v Loko. Tu je imel Profesorski ceh in MD veliko vlogo. Celó danes, recimo, ne, muzejsko društvo, glede na druga društva, ima en drugačen status. Drugi so res društva, tako kot so društva, MD pa je malo več. Skoraj se ga drži, kot pravi moj kolega, kot neka loška akademija, je biti čast, skoraj, v njemu. Ljudje, ki so tu notri, se nekako odgovorne čutijo, niso samo neko društvo. Čutijo se odgovorne za mesto in v svoji nalogi imajo zlasti

skrb za dediščino, kulturno, tudi naravno dediščino, tako, da to je v njenem statutu. Naš statut, ki ga imamo, ima pomembno vlogo, ohranjanja. Tudi se aktivno, če nas pozabijo, opominjamo, da smo tu, čeprav formalno nam niso dolžni nič dati. Tudi ne insistiramo ne vem kako, pa vendar je ugled MD, upam si trdit, da je še kar ohranil nekaj svoje... Včasih pa sploh, ker je bil edini.

K: Tudi drugih institucij, ki bi se ukvarjale s podobnimi stvarmi, še ni blo, niti na Občini, ni blo Zavodov za varovanje naravne in kulturne dediščine in podobno.

I1: Občine so bile majhne, republika še ni imela razvitega tega, tako, da so oni meli take. Tega v takem smislu nima več, ker se demokratizira vse to. Pa vendar imamo vsaki dve leti občni zbor, zmerom pazimo, letos ga bomo imeli zopet, bomo obnovili to strukturo tudi v vodstvu, v izvršilnem odboru. Zmerom pazimo, da ohranimo jedro, težimo pa, zmerom, da tisti, ki smatra, da je že dal od sebe tisto, kar je mel predvideno, da poskusimo z mlajšimi. Poskušamo biti sodobni, pa ne v slabem modnem pomenu, ampak v tem, da z današnjim utripom pristopamo.

K: Nekaj smo se že dotaknili sodelovanja, vezi z Muzejem, pa me zanima, s katerimi institucijami oz. ustanovami, kakorkoli, MD Škofja Loka še sodeluje, pa če je s katero to sodelovanje še posebej močno?

I1: Sodelujemo z ostalimi Muzejskimi društvi, se pravi z MD Železniki, ki je bil najprej pododbor MD Škofja Loka, ki se je osamosvojil. Prepustili smo mu tudi lastnino, to je t.i. Plavčeva hiša, ki je bila formalno last MD Škofja Loka, kar smatramo, da je prav, ker je večja vpetost v domač prostor in imajo svojo zbirko gor. Sodelujemo z MD v Žireh, pobudniki smo, poskušamo pomagat, da se ustanovi tudi v občini Gornja vas – Poljane MD, drugače pa smo bili pobudniki ustanovitve MD v Bohinju, ki je blo pred kratkim ustanovljeno, aktivno sodelujemo z MD Jesenice, občasno pa z drugimi, zlasti, ko načrtujemo muzejski izlet v tiste kraje. Letos imamo namen iti v Belo krajino, tako, da smo navezali stike z belokranjskim MD. Intenzivnejše sodelovanje, najbolj trdno, kot sem že omenil, je z Muzejem. Z Muzejem imamo tako močne, da celo Muzej na občnih zborih poroča o svojem delu. Je tudi stalni sodelavec Loških razgledov. Z Občino smo tudi aktivni v sodelavi, zlasti pomembno je, da nam omogoča s financiranjem, da izdajamo Loške razglede. S tem tudi občino v znanstvenem, strokovnem smislu prezentiramo, ker praktično ene vrste servis opravljamo za

občino v tem smislu, da ima občina vsako leto neko publikacijo, kjer ima bogat izbor raznih podatkov. Od arhitekture, znanosti, umetnosti, gospodarstva... Odzovemo se na akcije, na katere smo povabljeni. Recimo, zdaj je bila pomembna dvoletna sodelava z župnijskim uradom Reteče, kjer smo, lahko rečem, skoraj levji delež izredno obširne, bogate monografije Kronika župnije Reteče, sodelovali aktivno, organizacijsko, strokovno in znanstveno. Se pravi, tak isti projekt ima sedaj tudi z župnijskim uradom Stara Loka, ki bodo tudi izdali nek zbornik. Se pravi pri vseh takih imamo tudi aktivno sodelavo, ni samo ta pisarniška, formalna.

K: Ja, Zgodovinsko društvo Freising, sodelovanje z njim ste omenjali, tud Freising in Škofja Loka sta bila skoz zgodovino močno povezana. Zanima me, kakšni so ti stiki in je razstava Zamorc s krono, ki se jo bova še dotaknila, tudi ena od oblik sodelovanja?

II: Ob šestdeseti letnici MD je bil eden glavnih projektov ravno omenjena razstava Loka in zamorc s krono, s katero smo hoteli oživit sodelavo med obema društvoma. V tem času smo se srečali parkrat, bili smo v Freisingu. Bili smo tudi v Državni biblioteki v Muenchnu, kjer smo si ogledali Brižinske spomenike. Sodelujemo stalno s člani tega društva, recimo na muzikološkem in zgodovinskem področju. Tako, da je ta sodelava kar živa. Razstava Zamorc s krono kroži tudi drugod po slovenskih krajih in na koncu bo šla tudi v Freising. Bila je že v Neuhoftnu. Pripravljeno je za Innichen. Na koncu pa gre v Freising. Mogoče je sodelava na višji strani med samim Freisingom in Občino Škofja Loka. Nekoliko manj z MD. Tukaj lahko rečemo, da bi lahko naredili nekaj več. To zahteva že poseben aganzma, ki bi bil bolj uspešen, če bi bil bolj medobčinsko koordiniran. Zato ker je zveza z določenimi stroški. Dokler je imel Pavle Blaznik neke vrste bianko račun, odprt za študij v arhivih v Freisingu, je bila taka povezava zelo močna. Taka povezava namreč funkcionira na konkretnih projektih s konkretnimi ljudmi. Se pravi, če bi imeli konkreten projekt in konkretne raziskovalce, bi bila to oblika sodelave, ki bi bila mogoče res vredna posebne pozornosti, verjetno bi dala kakšne rezultate. Mi vemo, da je marsikaj še za raziskat. V nadškofijskem arhivu v Ljubljani smo odkrili nek odtis loškega pečatnika. Prvič. Se pravi, da bi v arhivih, zlasti v tujini, če bi sistematsko nekatere stvari pregledovali prišli še do fantastičnih stvari. Za to so potrebni, to ni več na ravni MD, to je že na bazi strokovnjakov, ekspertov. Zdaj je že nivo celo domoznanstva, že presega samo društveni okvir. To je ta *(pokaže pečatnik)*, odkrit, prvi prispevek v lanskih Loških razgledih. To so take drobne stvari, listina je bila poznana, vsebina je bila poznana, to pa so stvari, ki zahtevajo strokovnjaka za žige. Jaz sem se potrudu, osebno, da sem šel do strokovnjaka, da sem mal študiral grbe, študiral to. Ampak hočem povedat, da

rabiš dosti časa, da prideš do takega nivoja, da lahko že, ne več kot navaden član društva, ampak kot strokovnjak sodeluješ. Drugače društvena dejavnost ostane na nivoju samo formalnih sestankov, povezovanj, pogovorov. Če hočeš biti na višjem nivoju danes, moraš biti že kar strokovnjak. Strokovnjak pa ali je plačan v okviru svoje službe ali pa mu je omogočeno. Jaz, ko sem hodil to delat, sem bil najmanj petkrat v Ljubljani, in ker sem bil štiri pet ur, sem samo za parkiranje vsakič dal tisoč tolarjev. Prišel pa sem samo do, samo odkril sem pečat. Poj sem moral pa naprej delat. Vsak posnetek, tak, profesionalni, je 30000, in če sem dobil za ta članek, recimo da sem dobil 15000, meni je bilo delo 50000. Se pravi, jaz lahko to financiram, če mam ostanek dohodka, ki si ga lahko privoščim za kaj takega. Ker tu ni več samo čas, to so tudi materialni stroški. V tem je določen problem. Zato smo hvaležni Škofji Loki, da omogoča Loške razglede. Če tega ne bi bilo, to ne bi bilo tako ugledno društvo. Edini smo, eni redkih verjetno na svetu, da uspemo 500 strani debelo knjigo vsako leto izdat. Vendar je to loška zadeva, mi smo samo servis. MD to omogoča, ker se zbiramo, koncentriramo razne strokovnjake, sodelavce in tako naprej. To je tisto bogastvo.

K: V 38 in 39 številki Loških razgledov sem si ogledala seznam institucij in ustanov po Sloveniji in v tujini, s katerimi poteka sodelovanje v smislu izmenjevanja literature. Verjetno so to Loški razgledi, Vodniki po loškem ozemlju, Doneski, ki romajo sem in tja. Kakšno literaturo dobivate v zameno, glede na to, da pošiljate literaturo v ne zgolj zgodovinske institucije?

I1: Dobimo izredno dosti literature. Na ta način vračamo Muzeju to. To je shranjeno v muzejski knjižnici, ki je tudi naša. Oni jo urejujejo, tako da je to zelo bogata knjižnica. Od periodike, ki jih te institucije izdajajo, do občasnih katalogov, edicij... tako da je izredno bogata. Brez te izmenjave bi Škofja Loka, Loški muzej, s tem pa tudi prebivalci, bili ob izredno bogato knjižno zalogo. Nikdar ne bi prišle v Škofjo Loko, ker pač ni domoznanska, se ne tiče konkretno Škofje Loke, niti niso avtorji Ločani, niti ni bileristika, ki je zanimiva, ali pa iz takih področij, ko splošna knjižnica nabavlja svoj fond. Škofja Loka s tem dobiva izredno bogato knjižnico. To je nekaj, kar je mogoče premalo navzoče. Loka ima na ta način toliko literature, kot malokdo. Ljubljana ima, ker je nacionalka, NUK, pa drugi. Zakaj pa drugi ne morejo imeti tega? Ker ne morejo vsako leto poslati nekam tako kvalitetno, tako bogato knjigo. Če bi imeli smo deset strani, ne bi oni poslali nam dve knjigi. Nekje mora biti ekvivalent. Po vsebini in po vrednosti. To je zato tako pomembno.

K: *Glede na to, da mora biti tega materiala ogromno, rekli ste, da to hrani knjižnica na gradu. Nekje pa sem zasledila, čeprav ne vem, če je to točen podatek, da hrani dokumente o ustanovitvi društva Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka. Je to res tako?*

I1: Ne, dokument o ustanovitvi društva je v arhivu, Arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka. Tu je dnevnik Profesorskega ceha. Tudi mi, vsaka resna institucija, po desetih letih svoj arhiv preda Arhivu, ki je strokovna institucija. To je tudi boljše. Če jaz hočem dobit urejen arhiv svojega društva izpred dvajsetih, tridesetih, štiridesetih let, je prav gotovo bolj urejen in lažje dostopen v Arhivu, kjer je to točno na svojem mestu, kot pa pri nas, ki nimamo ne pravega prostora, niti pravih ljudi. Se pravi, mi, naš arhiv, starejši od deset let, dajemo, z nekim dokumentom, predamo v Arhiv. Vse naše, kar je starejše od desetih let, mam vse v Arhivu. Tako je tudi prav. Muzeji so za to, da se tam hrani materialna dediščina, arhivi pa za to, da se hrani pisana dokumentacija ohrani. Tako, da imamo mi vso našo, strokovna literatura je v knjižnici Loškega muzeja, naš arhiv je v Mestnem arhivu Ljubljana, enota Škofja Loka, pod gradom, ne vem, če veš, kje.

K: *Ja, vem, arhiv sem že obiskala.*

I1: Tam imamo mi svojo stalažo, svoje fascikle. Če si želiš kaj ogledati, se napoveš in si lahko ogledaš stvari. *(Pokazal mi je dnevnik Profesorskega ceha, ogledovala sva si dnevnik in priložene fotografije.)* Tu so omenjeni ustanovitelji: Pavle Blaznik, Koblar, Dolenc, Molinaro, Gorjanc, stojijo Planina, Košir, Debeljak, Šolar, Molinaro, Sušnik, Miklavčič pa je fotografiral. Prihajali so iz različnih koncev: Ptuj, Slovenski brod... To je iz l. 1930, leto 1931, 32,33.... Tu imaš vse notri, zapisnik. To imaš tam na razpolago. Vse je napisano, s podpisi vred. Potlej imaš pa 1939, potlej sledi vojna, poj je pa 40 še, 41. leta pa so se dobili nekje drugje... *(bere)*...da bi se dobili v Sopotnici, kakor smo se lansko leto dogovorili, ni bilo mogoče. Tudi nikjer drugod bi se v loškem okraju ne mogli sestati, ker je vse ozemlje našega okraja pod nemško oblastjo in je meja že dalj časa popolnoma zaprta, zato v letu 1941 nismo imeli sestanka na loških tleh, ampak smo to leto gostovali v Ljubljani, kjer zdaj prebiva večina tovarišev... Imenovali so se tovariši, ker so bili med sabo... In tako naprej. 42. leta so se še dobili. Pol pa ni blo več. *(bere)* Med vojno in dvajset let po vojni sestankov ni bilo. Poj so pa imeli 65. leta spet, pol je pa konec. Poj so pa ugotovili, da imajo sedaj Muzej, da... Cela kronika, imenitna stvar. To je ustanovna zadeva.

K: *Jaz se bom osredotočila na sodelovanje, ne bom šla tako natančno v zgodovinski pogled.*

I1: Ja, ja, ti zgodovinski podatki so bolj ozadje, razumem, prav, vsega ne moreš, tega je ogromno.

K: Ne moremo mimo tega, vendar res toliko, kolikor je pomembno za celo raziskavo.

I1: Ja, prav, le v toliko, da določene stvari lahko sedaj razložiš, da daš določene okvire. Zelo močna sodelava je tudi s knjižnico. Imamo skupne projekte. Letos imamo dva skupna projekta. Imamo stoletnico rojstva Franceta Planine. Veš, da smo iniciatorji, jaz osebno, pa potlej MD, je prevzelo to za alejo priznanih Ločanov. Lansko leto smo postavili kip Logondru, letos je v načrtu Planina, mogoče tudi Blaznik, tako, da bomo v par letih ob Šolski ulici postavili alejo. Tukaj zelo aktivno sodelujemo. To je ena od naših, poleg Loških razgledov in Blaznikovih večerov, tretja zelo močna dejavnost. Tukaj sodelujemo močno z Občino, dali smo jim spisek nekako dvajsetih ljudi, prioriternih, ki naj bi prišli v poštev. S knjižnico močno sodelujemo, ker bomo imeli ta mesec, oz. maja bo knjižnica izdala bibliografijo Franceta Planine in mi sodelujemo zraven. Jeseni pa imamo simpozij o Francetu Planini, ob stoletnici njegovega rojstva, bomo imeli neko strokovno posvetovanje. Sodelovali bodo tudi geografi,...vse v republiškem smislu. Organiziramo tudi posvetovanja za posamezne teme v slovenskem okviru, ni samo loško. Se pravi neka posvetovanja. Smo imeli že par takih, takih, nacionalnega pomena. Blaznikove večere smo omenili, to so aktualne stvari.

K: Lahko jih izpostavimo na tem mestu, se dotaknemo prireditvev, pa se bomo kasneje posvetili še izdajanju publikacij. Kako bi označili Blaznikove večere? Recimo, kdaj je bil prvi večer? Ali so se skoz tako imenovali?

I1: Ne, najprej so bili to Muzejski večeri, ki so se dotikali aktualnosti. Bili so odprti za javnost, namenjeni posameznim, aktualnim temam. Če se zdej samo parih spomnim za nazaj. Posvečeni so bili obnovi Loškega gradu, recimo. Potlej je bila predstavitev Kronike župnije Reteče, potlej, ko smo meli šestdeset letnico, ob tisti razstavi Loka in Zamorc s krono, smo imeli posvetovanje o tej darilni listini. Posebej prof. dr. Štih, zgodovinar, ki je specialist za diplomatiko, je prišel predavat konkretno o tem, ne. Potlej smo imeli Blaznikov večer na temo Loškega pasijona z imenitnimi priznanimi strokovnjaki, slovenskimi. Organiziral smo tudi, ob razstavi Brižinskih spomenikov diskusijo, polemizirali smo in pripravili zvočno srečanje, če temu tako rečem. Je bil prav koncert na temo glagolite, smo naročili skladbo, vokalno instrumentalno in je bila tudi izvedena. Lahko ga jemljemo kot razširjen, umetniško razširjen Blaznikov večer. Tako so Blaznikovi večeri od tehnične, eden je bil na temo rudnika urana

Žirovski vrh, se pravi od čisto tehnične, družboslovne, zelo pomemben je bil o klekljarstvu, o čipkah in ta problem, ali je čipka Idrijska, ali Žirovska ali Železnikarka in tako naprej. Potlej, ko je bila lokalna samouprava, o tem ali naj bo loški okraj, loške regije in tako naprej smo imeli Blaznikov večer na to temo s političnimi in strokovnimi predavatelji. Vsaka taka aktualna stvar, ali pa taka kot je sedaj, priložnostna kot je o denarništvu, občasno pa taka klasična strokovna predavanja, aktualna, ali pa taka.

Priloga B: Transkript intervjuja z ravnateljem Loškega muzeja v letu 2001 (I2)²

K: Dobro jutro najprej.

I2: Dobro jutro.

K: Predstavila sem se vam že, delam raziskavo, kot veste, o Muzejskem društvu Škofja Loka v okviru predmeta na FDV Metode kvalitativne analize pri prof. dr. Franetu Adamu in glede na to, da sem izvedela, da ste vi član MD, urednik Loških razgledov, po vrhu vsega pa ravnatelj Loškega muzeja, s katerim MD zelo sodeluje, sem se odločila intervjuvat vas in predlagam, da kar začneva, če ste zato.

I2: Seveda.

K: Vprašalnik sem razdelila v štiri sklope; prvi sklop je zgodovinski vpogled v nastanek Muzejskega društva Škofja Loka in Loškega muzeja, drugi sklop zadeva sodelovanje MD Škofja Loka z drugimi društvi ali ustanovami, tretji sklop so publikacije, ki jih izdajate in četrti sklop so prireditve. Torej, kdaj se je porodila ideja za nastanek Muzejskega društva?

I2: Ideja za nastanek Muzejskega društva v Škofji Loki je nastala leta 1936. Takrat so imeli v prostorih, kjer je danes Mestna osnovna šola, prej je bila Petra Kavčiča, Ivana Dolenca, zdaj je Mestna. To je bilo leta 1936. Škofjeloški obrtniki so takrat imeli navado, da svoje predmete predstavijo in takrat je prišla ideja, da predstavijo tudi svojo preteklost. Tako so leta 36 v prostorih osnovne šole, takrat Meščanske šole, pripravili tudi pregled predmetov iz takrat še

---

² V prilogo je vključen del intervjuja s ravnateljem Loškega muzeja v Škofji Loki v letu 2001 Francem Podnarjem, ki je relevanten za obravnavano temo diplomskega dela. Celoten transkript intervjuja se nahaja v arhivu avtorice diplomskega dela.

teh obrtnih delavnic oz. še celo trajajočih cehov, npr. kovaškega, čevljarskega, ki so takrat nekako kot neka bratovščina še delovali. Zbrali so precej predmetov. Druga okoliščina v Loki, pozitivna, je bila pa ta, da so se takrat v poletnih mesecih v Škofji Loki zbirali profesorji iz Škofje Loke, Selške in Poljanske doline, okoli dvajset jih je bilo. Imeli so razna družabna srečanja, predvsem pa zadnjo nedeljo v mesecu avgustu, preden so se spet razšli, so se zbrali ali v oštariji ali na kakšnem prijateljskem srečanju, kolegialnem. In takrat, po tej razstavi, pravzaprav so pa veliko že pomagali pri sami postavitvi te razstave, med njimi France Planina, Pavle Blaznik, Tine Debeljak in podobni, so pa rekli, zakaj pa ne bi to obstalo kot muzej. Muzej je bil takrat že v Ljubljani, v Mariboru in na Ptuj. Začele so se osnovne dejavnosti za nastanek muzeja, ne še toliko razmišljanja o prostoru, pač pa o zbiranju predmetov, umetnin in starin. No in tako jih je bilo že, po prvih podatkih, takrat nekaj deset. Samih, zanimivo, članov je bilo že prvo leto okoli šestnajst. Namreč, takrat je nastala tudi pobuda, tako o zbirki stalni kot o Muzejskem društvu. In že naslednje leto je bilo pri Občinski upravi registrirano Muzejsko društvo, in sicer je bilo to julija meseca, 23. julija 1937, je bil že ustanovni občni zbor Muzejskega društva. udeležilo se jih je šestnajst in že v naslednjem letu, v letu 38, in v letih tik pred vojno je število naraslo že na 138. Vsak je dobil svojo zadolžitev. Takrat seveda kustosa in teh stvari še niso rabili, pač pa je bil predsednik, zelo pomembno funkcijo takrat je opravljal tajnik in pa gospodar. Gospodar je pa tista funkcija, iz katere so se potem razvili strokovni delavci, bi rekel, kustosi, ali pa ravnatelj muzeja, to so tisti začetki muzejske notranje razdelitve. Potem je pa prišlo že do prvih želja po prostoru in pa po dejanskem začetku muzeja. In ta želja se jim je uresničila leta 1939, ko so dobili prostore v tejle rdeči hiši na Mestnem trgu, to je bil Rotovž. Dve sobi so dobili noter v prvem nadstropju in vanj pripravili že razporeditev. To so bile predvsem cehovski predmeti, umetnine, že Groharjeve slike na primer, namreč namen, način je bil tak, da niti enega odnaku ni bilo. Za Loko je značilna, dolgoletna, upam, da še danes, ta pripadnost tradiciji, muzeju, Muzejskemu društvu. Takrat pa ni bilo primera, da bi karkoli odkupovali. Vedno so muzeju darovali, ali pa, določena oblika je bila, dati v hrambo. In teh predmetov se je ob otvoritvi zbralo že prek devetsto. 925 jih je bilo registriranih. In večina teh je bilo že razstavljenih v teh dveh sobah. Se pravi, na nekaj vprašanj sva s tem že odgovorila.

K: Rekli smo, da se je muzej ustanovil kot društvena ustanova, šele kasneje je postal državna. Predvidevam, da je to povezano tudi s tem, da je bil v tridesetih leti tak trend, pokazat slovenskost, al kako naj rečem.

I2: Res je, zato pa tudi ni slučajno, da so seveda ta ista mesta, v katerih so prvi muzeji nastali, npr, Ljubljana, Maribor in Ptuj. To so bili mejniki proti nemštvu tudi. Tukaj na Loškem pa seveda še sama lokalna tradicija tega loškega gospostva. In tudi zelo hitro so se med sabo uskladili, Ljubljanski in Škofjeloški, kje so meje njihovih muzejskih področij. Loka se je vedno zavezala, in tega se držimo še danes, da obdeluje zgodovino Škofjeloškega oz. Loškega gospostva, tistega Freisinškega takratnega na naših tleh.

K: Omenili smo že, da so bile zbirke postavljene v mestnem Rotovžu in zdej, preden so prišle zbirke na Loški grad, so se selile sem in tja. Ali lahko poveste, kje vse so bile postavljene.

I2: Tri lokacije so v zgodovini Loškega muzeja. Prva, kot smo jo omenili, v Rotovžu. Ta je delovala do prihoda okupatorja leta 41. Potem so bili ti prostori... Prvič muzej okupatorjem ni bil zaželen, ker je pričal o slovenstvu, o naši zgodovini, ne pa o nemški. Zaradi tega so muzejski delavci, društveni delavci vidli, kaj mu preti, zato je prišlo do zelo zanimive oblike v Škofji Loki. Člani MD so sami pobrali predmete in jih celo vojno hranili doma. Večje predmete, med njimi tudi potem po letu 42 pa celo oltarje iz Dražgoš, so pa predali v kapucinski samostan, ker je bil bolj cerkvene narave in zato so se tam tudi večinoma ohranili. Nekaj predmetov je v tem času seveda zmanjkalo, ampak leta 45 je bil muzej spet nared. V prostore v Rotovžu so se naselili nemški oficirji, prostor je bil čisto spremenjen v druge namene. Skrb za muzej pa se je že z letom 45 spet s temi najaktivnejšimi pobudniki muzejske dejavnosti (Planine, Blaznik in ostalih članov Profesorskega ceha), da gre muzej naprej. Dobil je prostore, junija 1946 so bili že odprti v Puštalskem gradu. Tam je dobil večje prostore, več prostora, celo prišlo je do pravega nastanka Loškega muzeja. Namreč društvena dejavnost in sama muzejska sta se takrat ločili. Prišlo je do takega razvoja, da društveni delavci niso mogli več vodit vse te muzejske dejavnosti. Ugotovili so, da mora priti do profesionalizacije, do zaposlitve redno zaposlenega tako čuvaja, upravnika, sprva enega, potem treh. Kolikor so prišle še druge možnosti, se je to še povečalo. Prvega julija 1948 lahko rečemo, da je uradni nastanek Loškega muzeja kot zavoda, kot muzejske ustanove. Prej moramo reči, da je bil od leta 39 kot del MD, od leta 48 naprej pa je samostojno registrirana ustanova, kasneje pa zavod. Na Loški grad so pa prišle leta 1959, ko so se tukaj spraznili prostori Kazensko poboljševalnega doma in takrat je prišlo do največjega razcveta Loškega muzeja, ko so postopoma, do današnjega stanja, ko imamo 22 sob, sprva jih je bilo 18, nekaj prostorov namenjenih depojem, nekaj delavnicam, nekaj hišnikovem stanovanju in tako naprej. Danes je muzej v 22 sobah.

K: Taka pa je današnja podoba. Zdaj se pa vrnimo malo na Muzejsko društvo, na sodelovanje Muzejskega društva Škofja Loka z različnimi ustanovami, institucijami. Zanima me s katero od teh MD največ sodeluje?

I2: Iz MD sta praktično nastali dve ustanovi, Loški muzej, kasneje pa tudi Arhiv, zgodovinski arhiv. Tako da Loški muzej hrani premično dediščino, to so predvsem predmeti, fotografije, dokumenti, arhive pa hrani Loški arhiv, danes deluje kot Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota v Škofji Loki. In to sta tudi tisti dve ustanovi, s katerima MD največ sodeluje. Že zaradi tega, ker smo mi na gradu, moram reči, da so tudi vsa srečanja, sestanki izvršnega odbora na Loškem gradu, torej v Loškem muzeju in lahko rečem, da je Loški muzej tisti, s katerim Muzejsko društvo največ sodeluje. Sodeluje pa tudi s sosednjima Muzejskima društvoma, sprva kot društvoma, ki jih je MD Škofja Loka tudi ustanovilo, to se pravi MD v Železnikih, ki je bil sprva pododbor, ravno tako je bil tudi pododbor MD v Žireh. To sta danes samostojni društvi in v vsaki od teh deluje tudi lasten muzej.

K: Prej ste omenili muzejske eksponate, ki jih je priskrbelo Muzejsko društvo, 900 pa še nekaj. Ali so ti eksponati sedaj v lasti Muzejskega društva ali Loškega muzeja?

I2: To je pa pri nas zanimiva situacija. Praktično bi ti prvi eksponati sodili še pod Muzejsko društvo, kajti nikdar niso bili ti z enim aktom, medsebojnim dogovorom uradno preneseni Loškemu muzeju, pač pa jih imamo tako rekoč še zmeraj v uporabi. Tako, da imamo tudi naše inventarne knjige, segajo v 1939. leto. Na njih je naslov knjige Muzejski predmeti, knjiga došlih, prispelih, vpisanih muzejski predmeti, ki pomenijo prihod v Muzejsko društvo. Od leta 48 nekako naprej se vpisujejo kar naprej, ampak so že od Loškega muzeja. Še zmeraj čaka ta akt, čeprav je že šestdeset let od tega, da se predmeti prenesejo. Vendar nekaj pa je, moram reči, da to tudi ni tako slabo. Če bi prišlo, ampak sem prepričan, da nikdar ne bo, do kakšne odtujitve, ali recimo, da bi muzej morali zapret, ali kakorkoli, imamo uradnega lastnika teh predmetov. Ne moremo si misliti, da bi te predmete nekdo vzela, ker imamo pravega lastnika, to je Muzejsko društvo Škofja Loka.

K: Ena stvar se mi zdi zanimiva. Vi ste urednik Loških razgledov, enciklopedije Loškega ozemlja, kot se pogosto sliši, tu se mi zdi opazno sodelovanje med Loškim muzejem in

Muzejskim društvom. Zanima me, ali ima "prste vmes" pri nastajanju Loških razgledov Loški muzej ali gre zgolj za slučaj, da ste vi opravljate obenem ti dve funkciji?

I2: Loški razgledi so bili vedno samo od Muzejskega društva. Seveda, ker pa se vse dogaja na Loškem gradu, v Loškem muzeju, tako sestanki kot tudi ekspedit Razgledov in tako naprej. Muzejsko društvo uporablja tudi našo administracijo, naše prostore za nastajanje teh Razgledov. Drugo pa je vprašanje uredništva. Čisto slučajno je. Jaz sem bil prej urednik kot pa ravnatelj. Izbral me je izvršni odbor, potem ko so predhodni uredniki po toliko in toliko številkah izdaj prenehali, ali so se upokojili na svojem delovnem mestu ali so bili preobremenjeni ali pa so bili že utrujeni od tega naporega dela. Predlagali in izbrali so mene in šele kasneje sem postal ravnatelj Loškega muzeja in čisto slučajno je, da se ti dve funkciji pokrivata. Moram reči, da je to celo zelo zelo obremenjujoče, ker delo urednika je zelo zelo zamudno, naporno, natančno in seveda predvsem odgovorno. Odgovorno predvsem pred loško zgodovino, pred vsemi bralci, pred vsemi, ki vanj prispevajo, teh je danes, v tej zadnji številki kar petinštirideset in to ni malo dela.

K: Posebej če vemo, kako obsežna je ta literatura. Poleg Loških razgledov izdajate tudi Vodnike po Loškem ozemlju, Doneske in priložnostno literaturo; npr. ob tisočletnici omembe Loke sta izšli dve monografiji, Blaznilova Loka in Loško gospostvo ter knjiga Franceta Planine Škofja Loka s Selško in Poljansko dolino. Zanima me od kdaj izhaja tovrstna literatura?

I2: Najprej so začeli izhajati Vodniki. Namreč v Loških razgledih preobsežno gradivo nima svojega pravega učinka. Torej člani Muzejskega društva izvršnega odbora so ugotovili, da so nekatera področja, nekatere geografsko zaključene celote znotraj Loškega ozemlja tako pomembne, da jih je treba posebej osvetlit in vsestransko obdelati. Tako so se odločili za posebno izdajo, posebno publikacijo Vodniki po Loškem ozemlju. Kot prvi je izšel Lubnik leta 1977, nato so mu sledili še drugi, npr. Dražgoše, Blegoš, Ratitovec, Sorica in Soriška planina, Loški muzej – vodnik po zbirkah in kot sedmi je pred dvema letoma izšel Vodnik Crngrob. Po imenih se vidi, da so bile to teme, v katerih so vsestransko obdelali te pomembne geografske pojme iz Loškega področja. Torej za geografski, zgodovinski, geološki...vsestransko, kar je značilno za ta področja so v teh vodnikih obdelali. Potem pa so začeli spet iz tega momenta, ne toliko geografskega kot zgodovinskega, je pa prišlo do sile, do potrebe, da se pa nekatera področja, zgodovinska, ali nekje vmes, domoznanske vsebine

obdela jo kot dodatek k Loškim razgledom, ali z drug besedo doneski. Npr. taka je knjiga, kot Doneski ena, ki so izšli leta 1988 to je prenova starega mestnega jedra Škofje Loke. To je bilo tako pomembno vprašanje tistega leta, ko je Loka postala spomenik, zaščiten, staro mestno jedro kot celota, da so se takrat člani uredniškega odbora odločili, da to ne more it kot poglavje v Loške razglede, ampak da zasluži samostojno publikacijo. Ti Doneski pa so res kot doneski, niso geografsko zaokroženi, ampak neko temo osvetljujejo in bolj na široko lahko obdelajo. Temu so sledile še druge publikacije kot Doneski, na primer ponatis Blaznikovih Cehov na Slovenskem. To je bilo namreč potrebno, ker je prvotna izdaja potekla, je bila razprodana, tema je bila pa še zmeraj zanimiva, a ne. Potem je bila izdana Loka. To so povzetki, izvlečki iz Doma in sveta (1896) Franceta Pokorna, ki je izdajal tako domoznansko pričevanje iz Loške preteklosti. Izhajalo je celo leto, mi pa smo pobrali to iz vseh dvanajstih številčk in je nastal enoten zvežčič, imenovali smo ga Loka. Marca 2001 je v Doneskih izšla študija Rudnine na Škofjeloškem.

K: Zanima me, katere teme so še bile, poleg naštetih, še zastopane in če mogoče načrtujete izid še katerega?

I2: Načrtujemo še, mislim pa, da sva omenila vse. To so Cehi, Prenova,... V programu pa imamo še. Marija Stanonikova izdaja, pripravlja eno tako pričevanje o, ... recimo kot so bile včasih Zgodbe iz Loškega pogorja. Ona opisuje zgodbe od Škofje Loke do Žirov in tega nam v našem pedagoškem programu, ne samo tukaj, pri nas na gradu, ampak tudi v šolah, že primanjkuje. Nekoč so bile to recimo Kamniti most in pa Prigode iz Loškega pogorja Lojzeta Zupanca. To je bilo zelo primerno branje za osnovno šolo, zdaj pa tega ni več, pošlo je. In mi se trudimo, da bi Marija Stanonik,... pa tudi zelo zelo lepo pripoveduje in piše in bomo skušali to čimprej izdat. In naslednje, kar imamo v uvidu, je pa tudi objava magistrske naloge Tadeje Primožič o čipkarstvu. Skupaj s pomočjo Občine Škofja Loka bomo poskušali tudi to dat v Doneske in to je program za naslednji dve številki. Ne smem pozabit pri vsem tem nekaj povedat. Da nam vse Občine, vse občinske strukture do sedaj v teh letih nikdar niso odrekle finančne podpore. Nam, mi, ki izhajamo že 47 let zaporedoma, imamo to prednost pred ostalimi slovenskimi zborniki, da lahko nemoteno izhajamo vsako leto. Vedno nam je v občinskem proračunu namenjena vsota, ki nam zagotavlja za tiskarske stroške. Prav gotovo je pa to tudi odraz tega, da je vsebina privlačna in pa da nikdar tako Muzejsko društvo kot Loški muzej kot Loški razgledi niso bili politično nekam opredeljeni. Vedno so bili neodvisni, vedno nevtralni in pošteni in zato nikomur niso bili v napoto.